

ΑΣΤΕΡΟΥΣΙΑΝΗ ΓΗ
μονοπάτια βοτάνων στη Νότια Κρήτη

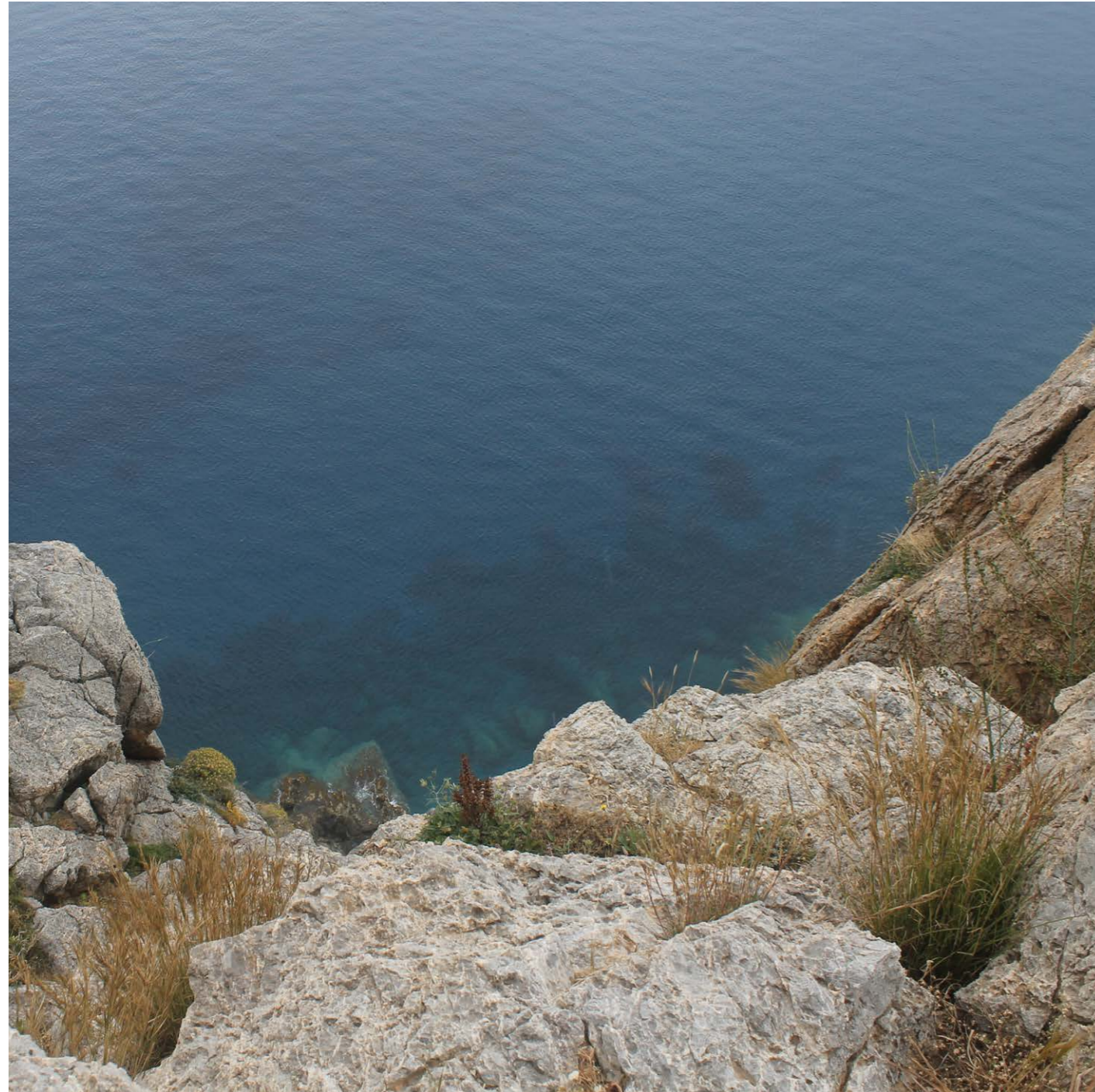

Παναγιώτης Παναγής

Διπλωματική εργασία
Ιούλιος 2020

Επιβλέπων καθηγητής: Τάσης Παπαϊωάννου
Σύμβουλος καθηγήτρια: Ελευθερία Τσακανίκα

Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ

Περιεχόμενα

00 Εισαγωγικό- Περίληψη	5
01 Θέση Ενδιαφέροντος	6
02 Ευρύτερη περιοχή μελέτης: Αστερούσια- Μεσσαρά	9
03 Αναπτυξιακά σχέδια για την ευρύτερη περιοχή	10
04 Περιοχή μελέτης	13
05 Ιστορική εξέλιξη της περιοχής του Λέντα	14
06 Κατευθύνσεις	18
07 Σενάριο- Masterplan	20
08 Η παρέμβαση στον αρχαιολογικό χώρο	24
09 Η μονάδα καλλιέργειας και μεταποίησης αρωματικών φαρμακευτικών φυτών	28
10 Βιβλιογραφία	54

Εισαγωγικό - Περίληψη 10

Η διπλωματική αυτή τοποθετείται στο νότιο παράκτιο μέτωπο του Νομού Ηρακλείου Κρήτης, στην ευρύτερη περιοχή του χωριού Λέντας, μεταξύ των ριζών της δυτικής απόληξης της οροσειράς των Αστερουσιών και του Λιβυκού Πελάγους. Μέσα στο πλαίσιο της ανάδειξης και προστασίας του υπάρχοντος δικτύου μονοπατιών αλλά και των βοτάνων που ευδοκιμούν στην περιοχή, προτείνεται η δημιουργία μιας μικρής καθετοποιημένης μονάδας καλλιέργειας και μεταποίησης αρωματικών φαρμακευτικών φυτών, πλησίον του κεντρικού παραθαλάσσιου μονοπατιού. Από αυτή την αρχική ιδέα, προέκυψε τελικά και η ανάγκη για αναδιοργάνωση και ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου του Ασκληπιείου του Λέντα σε σημαντικό κόμβο συνάντησης των μονοπατιών που διατρέχουν την περιοχή, με την παράλληλη δημιουργία ενός βοτανικού κήπου τριγύρω του.

Η περιοχή του Λέντα, χαρακτηρίζεται από την αρκετά δύσκολη προσβασιμότητά της, την σημαντικότητά της αποσπασματικά μέσα στην ιστορία ως επίνειο αλλά και τόπος θεραπείας από τα μινωικά χρόνια μέχρι και την επικράτηση του χριστιανισμού, τον πλούτο σε αρωματικά φαρμακευτικά φυτά που σταδιακά εκλείπουν λόγω της υπερβόσκησης, αλλά και από μια έντονη *ενέργεια* που το αστερουσιανό και λιβυκό τοπίο υποβάλουν. Κι όλα αυτά συνθέτουν μια ιδιαίτερη απομονωμένη περιοχή της Κρήτης, που τείνει να παραδοθεί μονοθεματικά στον -ευτυχώς ήπιο- τουρισμό, αγνοώντας τον χλωριδικό, γεωμορφολογικό, αγροτοπολιτισμικό και αρχαιολογικό της πλούτο.

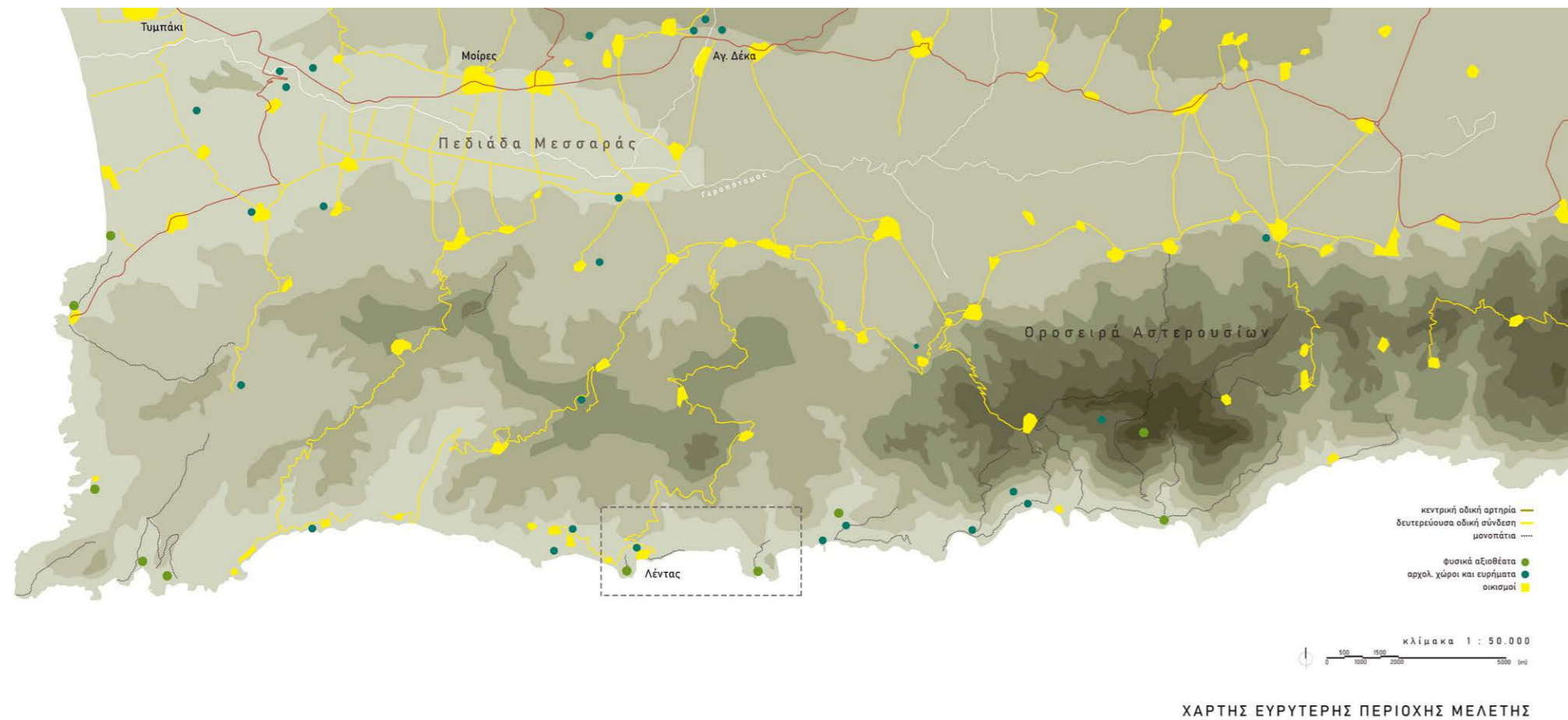
Η διπλωματική αυτή, στο σύνολό της, επιχειρεί να αναδείξει τα αξιόλογα σημεία αυτού του μικρού τόπου της νότιας Κρήτης και να δώσει μια νέα βιώσιμη *αναπτυξιακή* κατεύθυνση, με άξονες το αστερουσιανό τοπίο και την ήπια παραγωγική ανασυγκρότηση.

Θέση ενδιαφέροντος | 1

Η Κρήτη - το μεγαλύτερο και πιο αυτόνομο νησί της χώρας - εμφανίζει διαχρονικά όλα τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της ελληνικής επαρχίας, νησιωτικής και μη. Η σημερινή κατάσταση που επικρατεί σε επίπεδο ανάπτυξης, συνδέσεων και παραγωγικής δραστηριότητας, έχει διαμορφωθεί κατεξοχήν από την γεωμορφολογία του νησιού και την κατανομή των μεγάλων αστικών κέντρων αποκλειστικά στα βόρεια παράλια.

Οι τέσσερις μεγάλες πόλεις του νησιού, στη βόρεια ακτογραμμή, ενώνονται μεταξύ τους από τον ΒΟΑΚ (Βόρειος Οδικός Άξονας Κρήτης) ο οποίος αποτελεί και την μεγαλύτερη οδική αρτηρία του νησιού, από όπου εκκινούν και οι έξι δευτερεύουσες συνδέσεις με την ενδοχώρα του νησιού. Η βόρεια ακτογραμμή αποτελεί την βασική οικιστική ζώνη του νησιού, με «βαρύ τουρισμό» σχεδόν ολόχρονο και επάρκεια σε υπηρεσίες του τριτογενή τομέα. Στην ενδοχώρα και τη νότια ακτογραμμή του νησιού η κατάσταση είναι εντελώς διαφορετική. Εκεί τοποθετούνται οι μεγάλες εστίες του πρωτογενή και δευτερογενή τομέα παραγωγής, που τροφοδοτούν όλο το νησί αλλά και την υπόλοιπη χώρα. Εκεί συναντάμε όμως ταυτόχρονα και περιοχές «άγονης γραμμής», τόσο από άποψη χαμηλής όχλησης ανθρώπινη δραστηριότητα, όσο και ανεπαρκούς συνδεσιμότητας με τα επιμέρους αστικά κέντρα. Οι περιοχές αυτές βρίσκονται σήμερα σε ένα ειδικό καθεστώς εξάρτησης από τις μεγάλες πόλεις του νησιού (διοικητικές υπηρεσίες, υγεία, κλπ), αλλά και με μια παράλληλη δική τους αυτοτέλεια (παραγωγή, εργασία, βασική διαβίωση, κλπ).

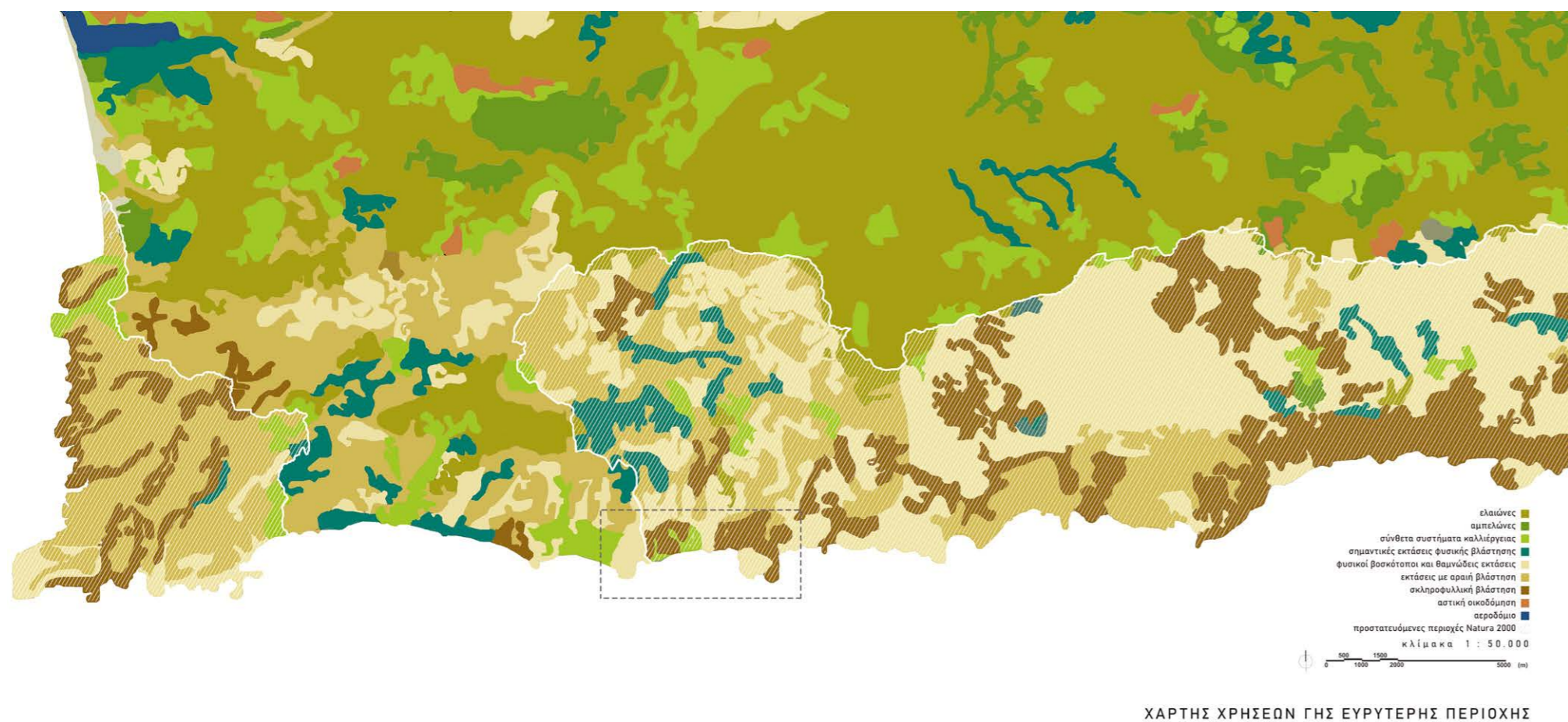

2| Ευρύτερη Περιοχή Μελέτης Αστερούσια - Μεσσαρά

Η πεδιάδα της Μεσσαράς στον κεντρικό νομό Ηρακλείου, στους πρόποδες του Ψηλορείτη και των Αστερουσίων, είναι μια χαρακτηριστική περιοχή της ενδοχώρας της Κρήτης. Μια πεδιάδα αυτάρκης σε αγροτική παραγωγή, κτηνοτροφία (με τη συμβολή των γειτονικών ορεινών και ημιορεινών τόπων), μεταποιητικές διαδικασίες (ελαφριά βιομηχανία/βιοτεχνία), πρώτες ύλες και μερικώς σε τριτογενείς υπηρεσίες. Οι Μοίρες, η μικρή κωμόπολη στη δυτική πλευρά της Μεσσαράς, έχουν το ρόλο του αστικού κέντρου, με 6 χιλιάδες κατοίκους σήμερα περίπου και 45 χιλιόμετρα απόσταση από το Ηράκλειο. Να σημειωθεί επίσης πως ένα τυπικό χωριό τόσο του κάμπου όσο και των δυτικών Αστερουσίων, αριθμεί σήμερα περί τους 150 κατοίκους.

Τα χωριά της Μεσσαράς σήμερα συνδέονται με ασφαλτοστρωμένο οδικό δίκτυο, μεταβαλλόμενου πλάτους, αλλά και με πάρα πολλούς επιμέρους χωματόδρομους που χρησιμοποιούνται από τους ντόπιους περισσότερο λόγω του συντομότερου χρόνου που εξασφαλίζουν. Η σύνδεση της Μεσσαράς με τα χωριά των Αστερουσίων και την νότια ακτογραμμή, είναι αρκετά δύσκολη (μικρό πλάτος δρόμου, κακή ποιότητα και συντήρηση, χωματόδρομος σε σημεία κλπ). Φαίνεται πως τα Αστερούσια είναι σήμερα μια άτυπη «άγωνα γραμμή» για το νησί, τόσο για την προσπελασιμότητά τους όσο κατ' επέκταση και για την αναπτυξιακή τους δυναμική και επιβίωση. Η γεωμορφολογία και η βλάστηση έχουν παίξει σημαντικό ρόλο σε αυτό.

Οι βραχώδεις, άνυδρες και φρυγανικές εκτάσεις μαζί με τις έντονες υψομετρικές διαφορές, δυσκολεύουν την βελτίωση του οδικού δικτύου αλλά και κατακερματίζουν την αγροτική παραγωγή σε μικρές εκτάσεις καλλιέργειας (ελαιόδεντρα, αμπέλια, σιτηρά, κάποια λαχανικά και οπωροφόρα). Οι φυσικοί βοσκότοποι κυριαρχούν. Το τοπίο με τα διάφορα σημεία φυσιολατρικού ενδιαφέροντος είναι πολύ ιδιαίτερο, τόσο επί της οροσειράς όσο και στις απολήξεις της στη θάλασσα ή την πεδιάδα. Εντυπωσιακά φαράγγια, πεζοπορικές και αναρριχητικές διαδρομές, δυσπρόσιτες παραλίες και κορυφές με εξαιρετική θέα συνθέτουν τον φυσιολατρικό χάρτη της περιοχής. Τέλος, η Μεσσαρά και τα Αστερούσια χαρακτηρίζονται από τα αμέτρητα και διάσπαρτα αρχαιολογικά ευρήματα. Καθότι είναι μια περιοχή που κατοικείται διαρκώς ανά τους αιώνες, συναντούμε σε σκόρπιες τοποθεσίες ευρήματα από την νεολιθική και μινωική εποχή μέχρι και τη βυζαντινή. Μιλάμε για θολωτούς τάφους, ναούς, ιερά, μικρούς οικισμούς κ.α. Ο μεγαλύτερος αρχαιολογικός χώρος είναι αυτός της Αρχαίας Γόρτυνας, κάποτε πρωτεύουσας όλης της Κρήτης.

Τον Ιούνιο του 2020- λίγες ημέρες δηλαδή πριν την παρουσίαση αυτής της διπλωματικής- τα Αστερούσια εντάχθηκαν στο Παγκόσμιο Δίκτυο Αποθεμάτων Βιόσφαιρας της UNESCO, έναν κατάλογο 700 περιοχών ανά τον πλανήτη. Ο Ολυμπος και το Φαράγγι της Σαμαριάς είναι οι άλλες δύο περιοχές της χώρας που ανήκουν στο Δίκτυο από τη δεκαετία του 1980. Τα Αποθέματα Βιόσφαιρας αποτελούν υψηλότατου κύρους περιοχές προστασίας του περιβάλλοντος και της πολιτισμικής κληρονομιάς, με παράλληλη δυναμική προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης. Μέσω ήπιων και στοχευμένων αναπτυξιακών παρεμβάσεων επιχειρείται να δοθεί ιδιαίτερη δυναμική στον τόπο, ενισχύοντας τις δομές και την καθημερινότητα των κατοίκων αλλά και την ήπια τουριστική θεματικά ανάπτυξη (θρησκευτικός, θαλάσσιος, αγροτικός, εναλλακτικός, αναρριχητικός και πεζοπορικός τουρισμός). Φαίνεται πως σε μια παγκόσμια κλίμακα, τα Αστερούσια αποτελούν ένα τόπο ιδιαίτερης σημασίας και δυνατοτήτων. Στην ίδια γραμμή προσπαθεί δήθεν να κινείται και το αναπτυξιακό σχέδιο της Περιφέρειας Κρήτης και της Αναπτυξιακής Ηρακλείου διαχρονικά, μόνο όμως στα χαρτιά, όπως αναφέρθηκε συνοπτικά παραπάνω.

Αναπτυξιακά σχέδια για την ευρύτερη περιοχή 13

A. ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ

Το υπάρχον αναπτυξιακό μοντέλο για την ευρύτερη περιοχή που ενδιαφέρει αυτή τη διπλωματική, σχεδιάζεται από την Περιφέρεια Κρήτης, το Δήμο Γόρτυνας, το Δήμο Αχαρνών-Αστερουσίων και την Αναπτυξιακή Ηρακλείου. Οι φορείς αυτοί φαίνεται διαχρονικά να κινούνται σε ενιαία γραμμή. Οι μελέτες αποτίμησης της υπάρχουσας κατάστασης στην περιοχή, αναδεικνύουν διαχρονικά σαν βασικό επίδοκο προς επίλυση το αναξιοποίητο ή μερικώς/κακώς διαχειριζόμενο απόθεμα της περιοχής, τόσο σε φυσικό όσο και σε αρχαιολογικό και πολιτισμικό πλούτο. Φαίνεται ακόμα πως οι πληθυσμοί της περιοχής σήμερα είναι επαρκείς για μια προς τα εκεί αναπτυξιακή ανασύναξη, όσον αφορά τις ηλικίες, την εκπαίδευση και την απασχόλησή τους. Πολλά από τα προγράμματα-μελέτες που κατά καιρούς προωθεί/εγκρίνει η Περιφέρεια Κρήτης τα τελευταία χρόνια, κινούνται σε αυτή την κατεύθυνση, με παράλληλη ενίσχυση και προστασία του αγροτο-κτηνοτροφικού πολιτισμού, ορεινού και πεδινού. Επενδύει δηλαδή σε έναν τύπο εναλλακτικού τουρισμού, συνυφασμένο τόσο με την ντόπια ανθρώπινη παρουσία στην περιοχή όσο και με την ιδιαίτερη φυσιογνωμία του τόπου και του τοπίου.

Όλες αυτές οι κινήσεις όμως είναι αρκετά αποσπασματικές και σταδιακές, ενώ συχνά εμποδίζονται από την κρατική γραφειοκρατία, την ανακατεύθυνση των οικονομικών πόρων και την τοπική διαπλοκή συμφερόντων. Ακόμη, να σημειωθεί πως ο κεντρικός σχεδιασμός του ελληνικού κράτους για τη Μεσσαρά, τα Αστερούσια και το Λιβυκό, έχει διαφορετική κατεύθυνση εν τέλει, καθότι υποκινείται και από μεγαλύτερα συμφέροντα. Το Ειδικό Χωροταξικό για ΑΠΕ (Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας) στα Αστερούσια, είναι ένα καλό παράδειγμα δήθεν ανάπτυξης που κινείται ξεκάθαρα στην αντίθετη κατεύθυνση. Προβλέπει περίπου 30 νέα βιομηχανικά αιολικά «πάρκα»- πέραν των 4 υπαρχόντων- ακόμη και πάνω σε κορυφογραμμές σε μεγάλα υψόμετρα. Οι κίνδυνοι αλλοίωσης της βιοποικιλότητας και της φυσιογνωμίας των τόπων εγκατάστασης αλλά και ευρύτερα είναι τεράστιοι σύμφωνα με τους περιβαλλοντικούς οργανισμούς, τα τοπικά κινήματα πολιτών κλπ. Στην ίδια κατεύθυνση ακολουθούν και άλλα έργα κεντρικού σχεδιασμού όπως και οι εξορύξεις υδρογονανθράκων στο Λιβυκό, πολύ κοντά στην ακτογραμμή. Τέλος, κατά καιρούς φαίνεται να εγκρίνονται διάφορες μελέτες ιδιωτών για τουριστικά καταλύματα μεγάλης κλίμακας στην νότια ακτογραμμή, οι οποίες τελικά δεν υλοποιούνται ποτέ, καθώς πέφτουν πάνω σε φυσικές δυσκολίες όπως η προσβασιμότητα, η επάρκεια σε νερό κ.α. Είναι λοιπόν ξεκάθαρη η τεράστια απόκλιση που υπάρχει μεταξύ της εκπεφρασμένης πρόθεσης για ήπια ανάπτυξη και της τελικά εφαρμόζομενης αναπτυξιακής πολιτικής της τοπικής-αλλά και κεντρικής- εξουσίας.

B. ΜΕΛΕΤΗ «ΕΝΟΠΙΩΣΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΜΕΣΣΑΡΑΣ»

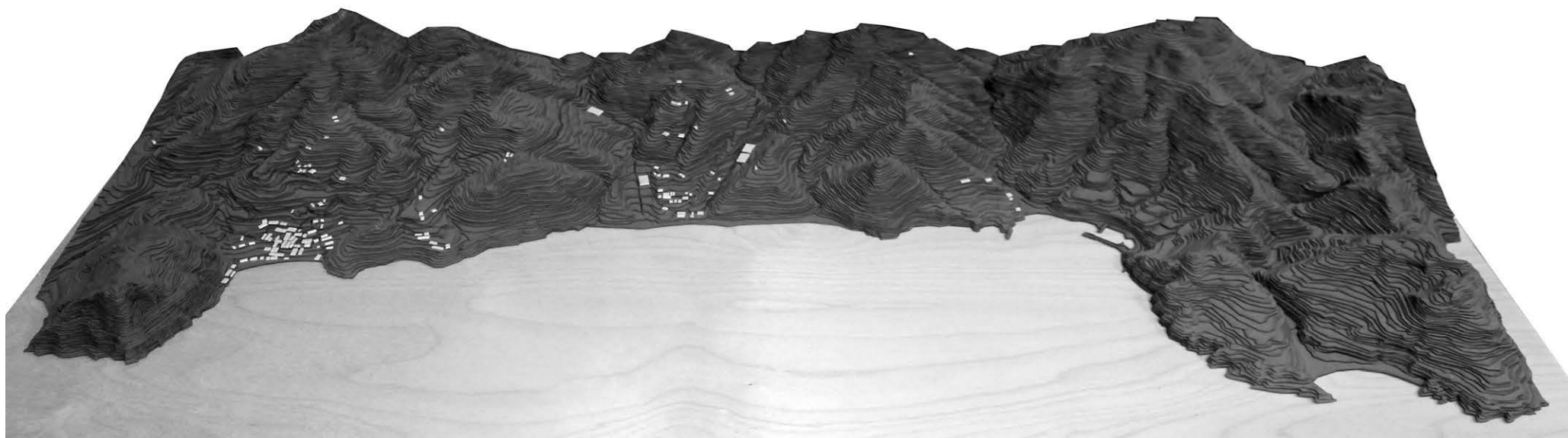
Στην περίληψη της μελέτης «Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Μεσσαράς» που κατατέθηκε από τον ιδιώτη αρχιτέκτονα Γιώργη Ν. Πετράκη το 2016 και εγκρίθηκε το 2019 από το Περιφερειακό Συμβούλιο Κρήτης και βρίσκεται σε διαδικασία έναρξης υλοποίησης τμηματικά, αναφέρεται ότι «ο στόχος της ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων Μεσσαράς σε μια πρώτη φάση, επιτυγχάνεται με την δημιουργία ενός ενιαίου δικτύου Διαδρομών- υποδομών που θα περιλαμβάνει τόσο τις προβλεπόμενες από το τεύχος της προκήρυξης παρεμβάσεις και ρυθμίσεις όσο και επιπλέον δράσεις και ρυθμίσεις οι οποίες είναι αναγκαίες για να συμπληρώσουν ένα άρτιο, λειτουργικό και βιώσιμο «Δίκτυο Πολιτιστικών Διαδρομών» που θα ενοποιεί τους αρχαιολογικούς χώρους και τα μνημεία της ευρύτερης περιοχής της δυτικής Μεσσαράς». Οι βασικοί άξονες της ενοποίησης είναι: Προσαρμογή Οδικού Δικτύου, Σήμανση και Πληροφόρηση, Σημεία Θέας, Θεματικές Διαδρομές, Στάσεις, Μονοπάτια, Κέντρα Πληροφόρησης και Υποδοχής των επισκεπτών, Ηλεκτρονική και Έντυπη Προβολή Δικτύου. Οι διαδρομές περιλαμβάνουν αρχαιολογικά ευρήματα κάθε κλίμακας και περνούν από αξιόλογα χωριά και τοποθεσίες ιδιαίτερης φυσιογνωμίας.

Ημιαεκτων 4 διαδρομών που προτείνονται (Διαδρομή 2: Αρχαιολογικό Μουσείο Μεσσαράς- Τρυπητή), περνά μέσα από την περιοχή μελέτης αυτής της διπλωματικής, και συγκεκριμένα μέσα από το Λέντα (Ασκληπιείο και Αρχαία Λεβήνα) και διασχίζει ολό τον παραλιακό δρόμο ανατολικά ως το φαράγγι του Τράχουλα, ενώ περιλαμβάνει τόσο οδική όσο και περπατητική διαδρομή.

Για πρώτη φορά φαίνεται να εκκινείται ένας ολοκληρωμένος σχεδιασμός για τα διάφορα αρχαιολογικά ευρήματα σε όλη την έκταση της Μεσσαράς και των Δυτικών Αστερουσίων, με παράλληλη συσχέτιση με το οικιστικό περιβάλλον και το φυσικό τοπίο. Στο δια ταύτα, η μελέτη αυτή προτείνει - με άξονα πάντα τους αρχαιολογικούς χώρους της Μεσσαράς - τόσο σε μεγάλη (1:25000) όσο και μικρή κλίμακα (1:100), ένα δίκτυο παρεμβάσεων και βελτιώσεων της υπάρχουσας φθίνουσας κατάστασης όσον αφορά το ανθρωπογενές περιβάλλον (οικισμοί, οδικό δίκτυο και προσβάσεις, αρχαιολογικός τουρισμός, υποδοχή-ξενάγηση-ανάδειξη κλπ), το φυσικό περιβάλλον (μονοπάτια, γεωμορφολογία, βότανα κλπ) και το πολιτισμικό απόθεμα (αρχαιολογικά ευρήματα, χώροι λατρείας, αγροτική κληρονομιά κλπ) στον χώρο των Αστερουσίων.

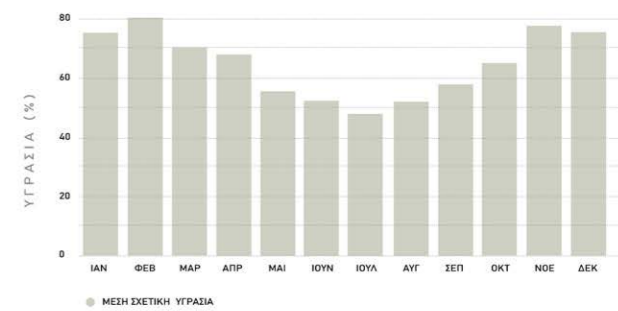
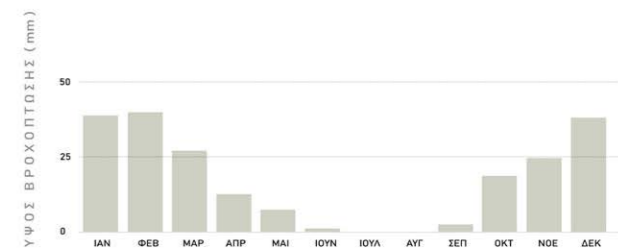
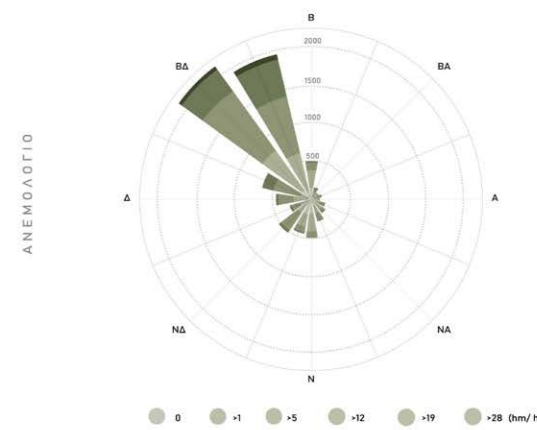
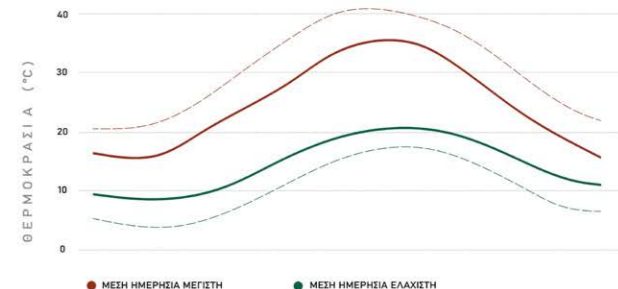
ΤΗΡΗΤΑ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΕΙΔΟΣ ΔΡΟΜΟΥ	ΕΙΔΟΣ ΤΟΠΙΟΥ	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ				ΦΥΣΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ				ΥΠΟΔΟΜΗ			
				ΚΥΚΛ.	ΕΥΚΕ.	ΑΠΕ.	ΕΥΤ.	ΠΕΔ.	ΕΥΚΕ.	ΠΕΔ.	ΠΕΔ.	ΠΕΔ.	ΠΕΔ.		
1	Αρχαιολογικό Μουσείο Μεσσαράς	Λαφάτος	Καλή	Ήπια	Αγροτικό									✓	
2	Γόρτυνα	1	Λαφάτος	Καλή	Ήπια	Αγροτικό	✓	✓							✓
3	Μιτρόπολη	0.3	Λαφάτος	Καλή	Ήπια	Αγροτικό	✓	✓							✓
4	Χουστουλιανέ	3	Λαφάτος	Καλή	Ήπια	Αγροτικό									✓
5	Πλάνας	1.7	Λαφάτος	Καλή	Ήπια	Αγροτικό	✓								✓
6	Πλόρα	2	Λαφάτος	Καλή	Ήπια	Αγροτικό			✓						✓
7	Αγ. Κίρκος (Διστ. Μ. Αλιεζανών)	5.5	Λαφάτος	Καλή	Ήπια	Αγροτικό			✓						✓
	Μ. Αλιεζανών	Λαφάτος	Καλή	Ήπια	Αγροτικό	Ορεινό			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
8	Μιαμού	5.8	Λαφάτος	Καλή	Ήπια	Αγροτικό			✓						✓
9	Κρέτος	2.2	Λαφάτος	Καλή	Ήπια	Αγροτικό	Ορεινό		✓						✓
10	Λέντα	9	Λαφάτος	Καλή	Ήπια	Αγροτικό	✓	✓						✓	✓
11	Διστ. προς Κρέτο	5.5	Λαφάτος	Καλή	Ήπια	Αγροτικό	Ορεινό								✓
12	Τρυπητή	4.2	Λαφάτος	Καλή	Ήπια	Αγροτικό	Ορεινό	✓			✓	✓			✓

4 | Περιοχή Μελέτης

Στον απέναντι -εν είδει ψυχογεωγραφικού- χάρτη φαίνεται η περιοχή μελέτης και επέμβασης. Τα όρια αυτής της περιοχής έχουν επιλεχθεί τόσο λόγω της γεωμορφολογίας και όσων αυτή επιτάσσει, όσο και με βάση τη βιωμένη προσωπική εμπειρία για το πώς λειτουργεί η περιοχή. Μιλάμε για μια ακτογραμμή 5χλμ περίπου, η οποία κλείνεται δυτικά από το Ακρωτήριο Λέντα (στις ρίζες του βρίσκεται ο ομώνυμος οικισμός) και ανατολικά από τους βράχινους όγκους που σχηματίζουν το ακρωτήριο και φαράγγι του Τράχουλα. Διακρίνεται η βασική οδική πρόσβαση από βορρά προς το Λέντα, με επαρχιακό ασφαλτοστρωμένο δρόμο, ο οποίος όμως συνεχίζει παραλιακά ως χωματόδρομος μέχρι τον Τράχουλα και συνεχίζει ανηφορίζοντας βόρεια, όπου συναντάει ξανά τον ασφαλτόδρομο προς Μεσσαρά. Στο χάρτη ακόμη διακρίνεται το δίκτυο των μονοπατιών: το κεντρικό παραλιακό μονοπάτι και οι μερικές κάθετες προς αυτό διαδρομές προς τα χωριά βόρεια (Μιαμού και Κρότος) αλλά και άλλα σημεία (εκκλησάκια, φαράγγι με αναρριχητικό πεδίο κ.α.). Είναι εμφανή ακόμη τα σημεία όπου τα μονοπάτια συμπίπτουν με τον χωματόδρομο, ή διακόπτονται από αυτό, ή ακόμα χάνεται η συνολική τους συνοχή ως δίκτυο (επαφή με δρόμο, κακή συντήρηση, μειωμένη χρήση). Τέλος στο χάρτη γίνεται αντιληπτό το ανθρωπογενές περιβάλλον σε σχέση με το φυσικό: το χωριό του Λέντα και ο αρχαιολογικός χώρος, ο άτυπος διασκορπισμένος οικισμός στην παραλία Πετράκη, οι καλλιεργούμενες εκτάσεις, οι παραλίες, το αλιευτικό καταφύγιο στις ρίζες του ακρωτηρίου του Τράχουλα καθώς και το νταμάρι ακριβώς από πάνω που προέκυψε από την καταστροφή των φυσικών βράχων (2006) για την κάλυψη των υλικών κατασκευής του καταφυγίου (σημ. το λιμάνι αυτό, πέραν των καταστροφών που επέφερε, είναι πολύ μεγαλύτερο απ' όσο εν τέλει χρειαζόταν και σήμερα παρουσιάζει πολύ μειωμένη χρήση). Λόγω της δημιουργίας του αλιευτικού καταφυγίου και της καταστροφής του εκεί φυσικού (οπτικού και οσμητικού) τοπίου, η περιοχή ανατολικά της παραλίας Πετράκη είναι σήμερα αρκετά παρηκμασμένη.

ΚΛΙΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

	ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ										ΣΥΝΟΛΟ	
	0-9	10-19	20-29	30-34	35-39	40-49	50-55	56-59	60-69	70-79		80+
ΔΗΜΟΣ ΓΟΡΤΥΝΑΣ	67	80	75	31	38	105	56	39	97	111	310	809
ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΜΙΑΜΟΥΣ	22	19	31	7	13	40	28	21	45	43	37	306

	ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΤΑ ΤΟΜΕΑ		
	ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ	ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ	ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ
ΔΗΜΟΣ ΓΟΡΤΥΝΑΣ	146	14	78
ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΜΙΑΜΟΥΣ	61	6	35

	ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ ΚΑΤΑ ΗΛΙΚΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ ΣΤΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΤΚ/ΑΚ														
	ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ					ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΔΡΩΝ					ΣΥΝΟΛΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ				
	ΗΛΙΚΙΑ 15-29	ΗΛΙΚΙΑ 30-40	ΗΛΙΚΙΑ 50+	ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΔΡΩΝ	ΗΛΙΚΙΑ 15-29	ΗΛΙΚΙΑ 30-49	ΗΛΙΚΙΑ 50+	ΣΥΝΟΛΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ	ΗΛΙΚΙΑ 15-29	ΗΛΙΚΙΑ 30-49	ΗΛΙΚΙΑ 50+	ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΔΡΩΝ	ΗΛΙΚΙΑ 15-29	ΗΛΙΚΙΑ 30-49	ΗΛΙΚΙΑ 50+
ΔΗΜΟΣ ΓΟΡΤΥΝΑΣ	410	39	449	211	236	17	91	128	174	13	78	83	13	78	83
ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΜΙΑΜΟΥΣ	150	12	52	85	89	7	29	53	61	5	24	32	5	24	32

	ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΙ ΠΛΗΘΥΣΜΟΙ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΟΥ			
	2001		2011	
	ΟΙΚ. ΕΝΕΡΓΟΙ	ΟΙΚ. ΜΗ ΕΝΕΡΓΟΙ	ΟΙΚ. ΕΝΕΡΓΟΙ	ΟΙΚ. ΜΗ ΕΝΕΡΓΟΙ
ΔΗΜΟΣ ΓΟΡΤΥΝΑΣ	317	431	273	536
ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΜΙΑΜΟΥΣ	142	254	121	185

	ΜΕΤΑΒΟΛΗ	
	ΟΙΚ. ΕΝΕΡΓΟΙ	ΟΙΚ. ΜΗ ΕΝΕΡΓΟΙ
ΔΗΜΟΣ ΓΟΡΤΥΝΑΣ	-13.88	-15.06
ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΜΙΑΜΟΥΣ	-14.79	-27.17

ΣΤΟ ΛΕΝΤΑ ΕΧΟΥΜΕ ΚΑΤΑ ΠΛΕΙΘΩΝΙΑ 60% ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΟΥ 20% ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ, ΕΝΩ ΟΙ ΚΑΛΩΔΙ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ ΕΧΟΥΝ ΕΝΑ ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΕΡΙΠΟΥ 10% Ο ΚΑΘΕ ΕΝΑΣ

Όπως ισχύει σε όλη σχεδόν τη Νότια Κρήτη, έτσι και η περιοχή της διπλωματικής αυτής χαρακτηρίζεται από το ιδανικό της κλίμα όλες τις εποχές, με τους ξηρούς και δροσερούς βοριάδες την άνοιξη και το καλοκαίρι, τους θερμούς χειμώνες και λουπιά.

A. ΑΡΧΑΙΑ ΛΕΒΗΝΑ

Το όνομα Λεβήν/Λεβήνα είναι προελληνικό και ετυμολογείται από το φοινικικό λάβι (δηλ. λιοντάρι) ή από την αρχαία προελληνική λέξη Λέβυνθος. Σύμφωνα με τη μυθολογία, ένα από τα λιοντάρια που έσυρε την άμαξα της Ρέας έγινε πέτρα από τη θέση αυτή και γι' αυτό ονομάστηκε Λεβήν. Πιθανότερο είναι ότι το όνομα Λεβήν και μετέπειτα Λέντας, προέρχεται από το σχηματισμό του ακρωτηρίου, όπως αυτό φαίνεται από ανατολικά σαν καθισμένο λιοντάρι.

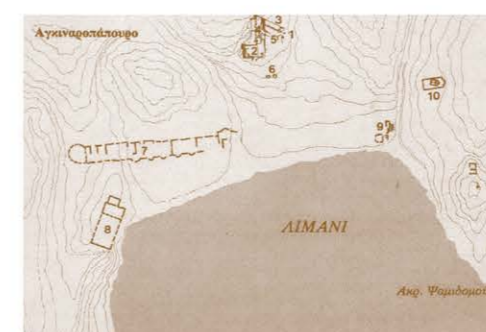
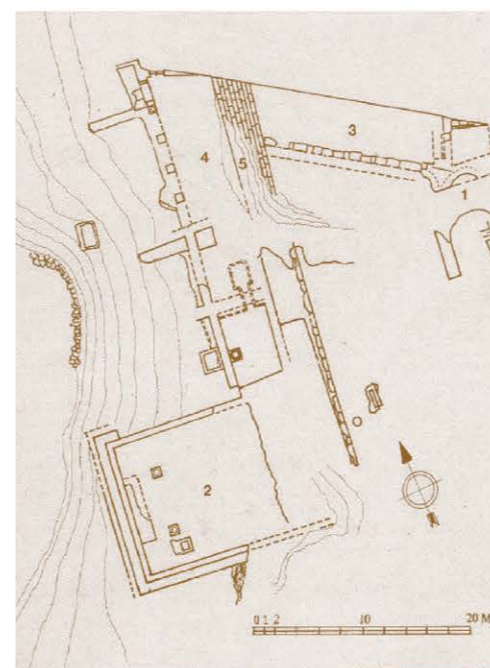
Τα πρώτα ευρήματα παλαιότερης κατοίκησης της ευρύτερης περιοχής του Λέντα ανήκουν στην νεολιθική και πρωτομινωική περίοδο και αφορούν πλήθος θολωτών τάφων και τέσσερις μικρούς οικισμούς. Μάλιστα, ένας εκ των τάφων θεωρείται από τους μεγαλύτερους (διαμέτρου 5m), πλουσιότερους και αρχαιότερους της Κρήτης. Συνδέεται με σειρά δωματίων και φαίνεται ότι χρησιμοποιούταν διαδοχικά για 400-500 χρόνια. Ο οικισμός στον κόλπο του Λέντα φαίνεται να αποτελούσε σχετικά σημαντικό λιμάνι για τους Μινωίτες και την επικοινωνία τους από θαλάσσης.

Μέχρι και τα ελληνιστικά χρόνια ο μικρός οικισμός της Λεβήνας (θέση κόλπου Λέντα) αποτελούσε επίκειο της Αρχαίας Πόλης της Γόρτυνας, η οποία ήταν και πρωτεύουσα της Μεσσαράς- και αργότερα ολόκληρης της Κρήτης, μετά την καταστροφή της Φαιστού στα μέσα του 2ου αι. πΧ. Στις αρχές του 4ου αι. πΧ. ιδρύεται και το Ιερό του Ασκληπιού, πάνω από τον οικισμό, στα πρότυπα αυτού της Επιδαύρου. Μαζί με το Ασκληπιείο της Λισσού στα νότια Χανιά, αποτελούν τα δύο θεραπευτήρια της Κρήτης, που ξεχωρίζουν για τις ποικίλες θεραπευτικές μεθόδους, τη χρήση των ντόπιων αρωματικών φυτικών φαρμακευτικών φυτών αλλά και την αξιοποίηση των θερμών πηγών και του ήπιου μεσογειακού κλίματος.

Επί ελληνορωμαϊκών χρόνων η Λεβήνα γνωρίζει την ακμαιότερη περίοδό της τόσο ως λιμάνι επικοινωνίας και εμπορίου με Αίγυπτο και Ανατολή, όσο και ως τόπος θεραπείας. Με την επικράτηση του χριστιανισμού ξεκινά η παρακμή του Ασκληπιείου έως ότου εγκαταλειφθεί εντελώς, μαζί με την ολική ερήμωση των οικισμών σταδιακά.

Φαίνεται πως μέχρι και τα τέλη του 19ου αιώνα, η περιοχή του Λέντα δεν είχε ανθρώπινη παρουσία και δραστηριότητα. Το 1884 ξεκινούν οι πρώτες ανασκαφικές έρευνες στην περιοχή από την ιταλική αρχαιολογική υπηρεσία η οποία δραστηριοποιούταν ιδιαίτερα στην Κρήτη. Τη δεκαετία του 1910, για να διευκολυνθούν και οι ανασκαφές, διανοίγεται ο πρώτος χωματόδρομος προς την περιοχή.

Σήμερα ο αρχαιολογικός χώρος του Λέντα, επιμερίζεται σε δύο ενότητες. Η δυτική αφορά το Ιερό του Ασκληπιού, την ιερή πηγή και τις συνοδές λειτουργίες αυτών. Η ανατολική ενότητα αφορά τα ερείπια της τρίκλιτης βασιλικής παλαιότερης του 9ου αι. μ.Χ., πάνω στα οποία βρίσκεται σήμερα το εκκλησάκι του Αγ. Ιωάννη, το οποίο από λείψανα τοιχογραφιών φαίνεται να είναι του 14ου αι. μ.Χ.

1) κρήνη, (2) ναός Ασκληπιού, (3) βόρεια στοά, (4) δυτική στοά και θησαυρός, (5) βασιλικές σκάλας, (6) δεξαμενές νερού, (7) ξενώνας, (8) παράκτιο ρωμαϊκό κτίριο, (9) αρχαία γέφυρα, (10) χριστιανική βασιλική και μετέπειτα Αγ. Ιωάννης

B. ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Στις αρχές του 20ου αιώνα φαίνεται πως οι κάτοικοι των βορειότερων χωριών του Κρότου και της Μιαμούς, ξεκινούν την εκμετάλλευση της γης νοτιότερα, μέχρι και το παράκτιο μέτωπο της ευρύτερης περιοχής του Λέντα δυτικά και ανατολικά. Οι κάτοικοι της Μιαμούς και του Κρότου φαίνεται να χρησιμοποιούν τόσο τον χωματόδρομο όσο βέβαια και τα παλαιότερα μονοπάτια. Καλλιεργούν όπου μπορούν κυρίως σιτηρά, ελαιόδεντρα και λαχανικά και μεταφέρουν εκεί τα κοπάδια τους ακόμα και για μεγάλα διαστήματα. Ο κόλπος του Λέντα αποτελεί πια και αλιευτικό ορμητήριο. Σταδιακά αποκτά τα πρώτα πρόχειρα καταλύματα (αποθήκες για τα προϊόντα και τις βάρκες, στάβλοι για τα ζώα, χώροι για πρόχειρη διανυκτέρευση). Σταδιακά, κάποια από αυτά τα καταλύματα εξελίσσονται σε πρόχειρες θερινές κατοικίες για ολόκληρες οικογένειες από τα βόρεια χωριά. Από τη δεκαετία του '50 φαίνεται πως ο κόλπος του Λέντα έχει πια έναν άτυπο οικισμό ημιμόνιμης κατοίκησης.

Μέχρι και τη δεκαετία του 1990, ο Λέντας έχει μετατραπεί σε ένα κλασικό ψαροχώρι της νότιας Κρήτης. Έχει μόνιμους και ημιμόνιμους κατοίκους που απασχολούνται στον αγροτικό, τον κτηνοτροφικό και τον τουριστικό τομέα. Παρά την σχετικά δύσκολη πρόσβαση μέχρι και σήμερα (στενός ασφαλτόδρομος με στροφές, ελλιπώς συντηρούμενος), προσελκύει τόσο τον ντόπιο τουρισμό από τα χωριά ή και το Ηράκλειο και την υπόλοιπη χώρα, όσο και ξένους τουρίστες, ειδικά σε συνάρτηση με τον εναλλακτικό τουρισμό που ανθεί σε όλη τη νότια Κρήτη ήδη από το 1970 (βλ. Μάταλα, Αγιοφάραγγο κ.α.), λόγω της έντονης γεωμορφολογίας, του παρθένου και εξαιρετικού φυσικού τοπίου, του ξηρού μεσογειακού κλίματος και της μη επέλασης της ανάπτυξης και της οικοδόμησης.

(1) Κόλπος Λέντα (1962), (2) παραλία Πετράκη (1962), (3) κόλπος Λέντα, αρχές 20^{ου} αιώνα, (4) κόλπος Λέντα, δεκαετία 1920, (5) πρόχειρο καταλύμα στην περιοχή, δεκαετία 1960, (6)-(8) αποθήκη σιτηρών και στάβλος αρχών 20ου αιώνα, μετέπειτα θερινή κατοικία, (10) ανεμοπροστασία της καλλιέργειας με καλαμιές

Γ. 2000 ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ ΚΑΙ ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ

Σήμερα ο Λέντας αριθμεί περί τους 100 μόνιμους και ημιμόνιμους κατοίκους (109 άτομα στην απογραφή του 2001). Οι οικονομικά ενεργοί απασχολούνται κυρίως στον τουρισμό (φιλοξενία, ξεναγήσεις από στεριάς και θαλάσσης, κ.α.) και την εστίαση, ενώ αρκετοί σχετίζονται παράλληλα και με την καλλιέργεια και την κτηνοτροφία. Η αλιεία στην περιοχή είναι υπαρκτή αλλά περιορισμένη, καθότι τα τελευταία χρόνια, μετά την αρκετή παράνομη χρήση δυναμίτιδας στο ψάρεμα, οι θαλάσσιοι πληθυσμοί έχουν μειωθεί αισθητά.

Στο χάρτη χρήσεων γης φαίνεται η σχέση μεταξύ οικιστικών και τουριστικών χρήσεων, ενώ αποκρύπτονται τα αρκετά καταλύματα που νοικιάζονται για τουρισμό, είτε ανεπίσημα, είτε μέσω ηλεκτρονικών πλατφορμών βραχυχρόνιας μίσθωσης (τύπου Airbnb). Η τουριστική σεζόν ξεκινά δειλά ήδη από τα τέλη Απριλίου και τερματίζει στις αρχές Νοέμβρη, ενώ είναι ήπια με πολύ χαμηλή όχληση σε όλη τη διάρκεια του έτους. Ο τουρισμός που εμφανίζει η περιοχή θεωρείται εναλλακτικός και πλήρως εναρμονισμένος με το περιβάλλον (ανθρωπογενές και φυσικό), με ήπιες υποδομές κλπ. Σε σχέση με την καλλιέργεια, μιλάμε κυρίως για ελαιόδεντρα σε άναρχη φύτευση και μακρυά από την ακτογραμμή, λίγα αμπέλια, θερμοκήπια (βιολογικά και μη) και μπουστάνια με σπυροκηπευτικά και λαχανικά, και μερικές εκτάσεις σιτηρών. Ο υπόλοιπος τόπος θεωρείται φρυγανικό και βραχώδες τοπίο, ιδανικό για φυσικό βοσκότοπο για τα μεταφερόμενα κοπάδια κατσικών και προβάτων. Βέβαια, η υπερβόσκηση 30 ετών (των δεκαετιών '70-'90 κυρίως) έχει μειώσει δραματικά την ποσότητα, την ποιότητα και την ποικιλία των ντόπιων βοτάνων. Τέλος, φαίνεται πως η σχεδόν μονομερής στρόφη του ντόπιου πληθυσμού στον τουρισμό, συντελεί στην παρακμή της οποιας παραγωγικής διαδικασίας, αλλά και επεμβαίνει τυφλά στο φυσικό και αγροτοπολιτισμικό τοπίο (μονοπάτια, ξερολιθιές κλπ). Αυτά διαφαινόνται μέσα από τις συχνές μικρές κινήσεις ιδιωτών - με την κρατική ελεγκτική ανεπάρκεια και διαφθορά, τοπική και μη - που καταπατούν μονοπάτια, μπαζώνουν παραλίες, παραβλέπουν διαδικασίες, αδιαφορούν για αρχαιολογικά ευρήματα κλπ.

Κατευθύνσεις | 6

Η διπλωματική αυτή βλέπει την περιοχή μελέτης όπως περιγράφηκε παραπάνω, ως έναν μικρό τόπο, με τις ιδιαιτερότητές του, τις αδυναμίες και τις δυνατότητες, χωρίς να επιχειρεί να αλλάξει την φυσιογνωμία του. Επιχειρεί με μικρές κινήσεις να αναστρέψει μια διαβλεπόμενη πορεία όπου ο ήπιος αλλά μονομερής τουρισμός τείνει να εξαφανίσει όλες τις παραγωγικές δραστηριότητες, αλλά και να επέμβει έμμεσα στο φυσικό τοπίο ακόμα και σε βάρος της ανθρωπογενούς αγροτικής. Με άξονα την έννοια του μικρού τόπου - ως τέτοια που συναντάται σε τεράστιο πλήθος περιοχών ανά τη χώρα- η διπλωματική αυτή θέλει να διαπλέξει την αυτοτελή αξία και προστασία του φυσικού τοπίου της περιοχής, με τα ανθρωπογενή παρελκόμενά του (αγροτικό τοπίο, μονοπάτια κλπ), με μια πρόταση για ήπια παραγωγική ανασυγκρότηση. Έτσι, η αρχική ιδέα έρχεται μέσα από το πάλαι ποτέ πλούσιο φρυγανικό τοπίο και την απειλή που αυτό δέχθηκε διαχρονικά από την υπερβόσκηση. Προτείνεται η δημιουργία μιας μικρής καθετοποιημένης μονάδας καλλιέργειας και μεταποίησης αρωματικών φαρμακευτικών φυτών, σε συνάρτηση με την προστασία και ανάδειξη των υπάρχοντων περιπατητικών διαδρομών. Από αυτή την αρχική ιδέα, προέκυψε τελικά και η ανάγκη για αναδιοργάνωση και ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου του Ασκληπιείου σε σημαντικό κόμβο συνάντησης των μονοπατιών, με την παράλληλη δημιουργία ενός βοτανικού κήπου τριγύρω.

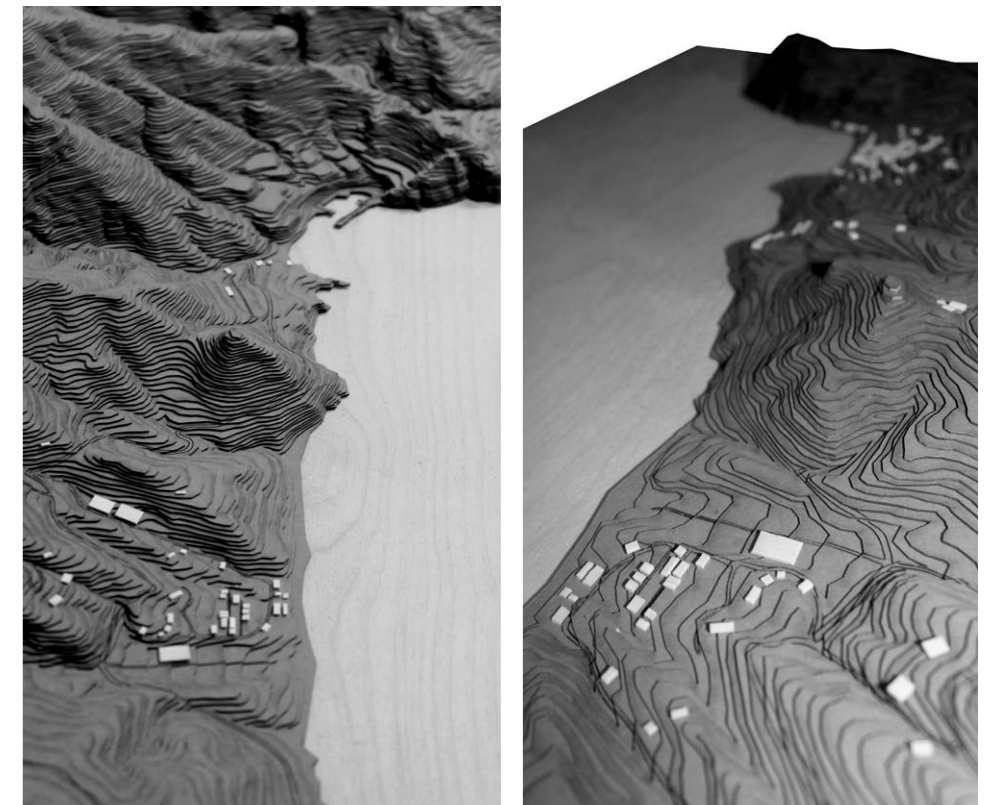
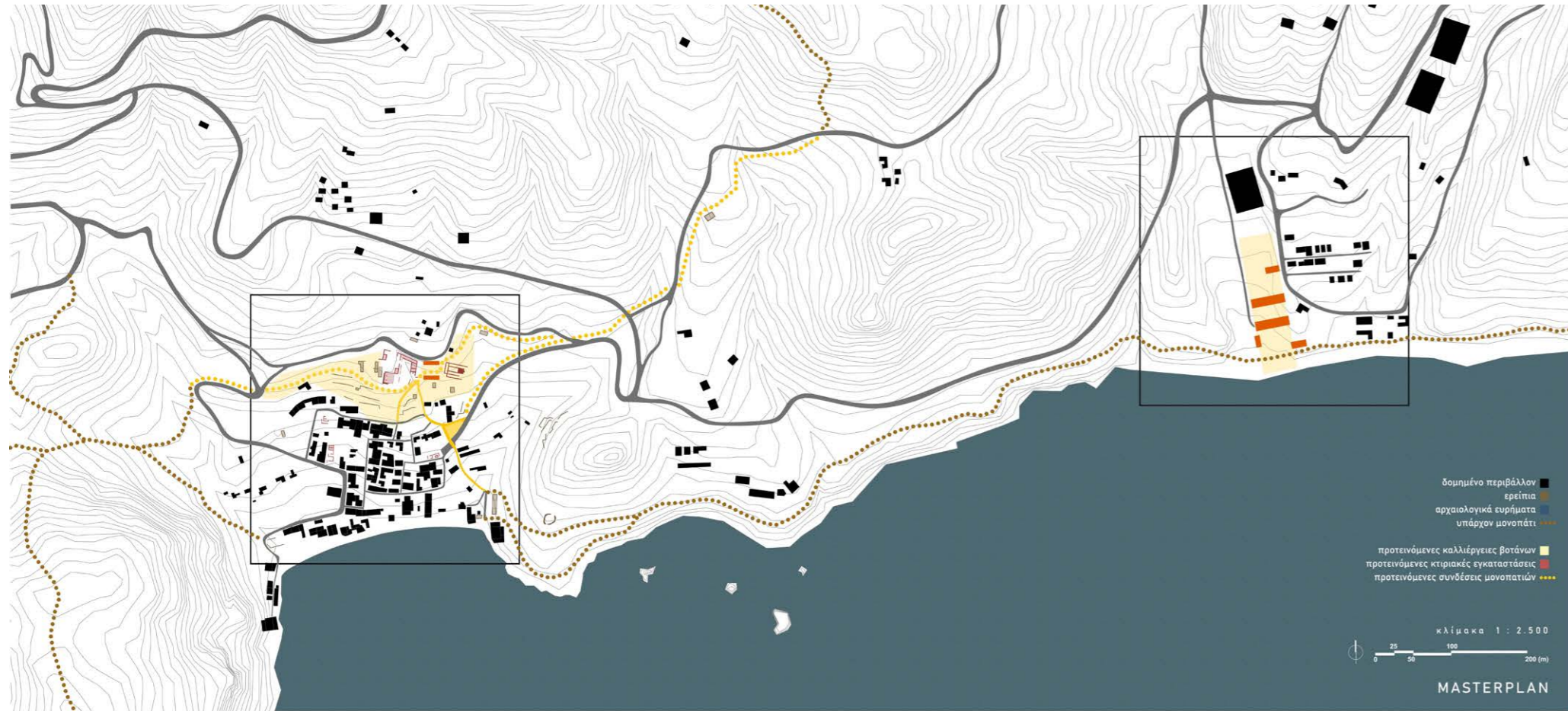
7 | Σενάριο - Masterplan

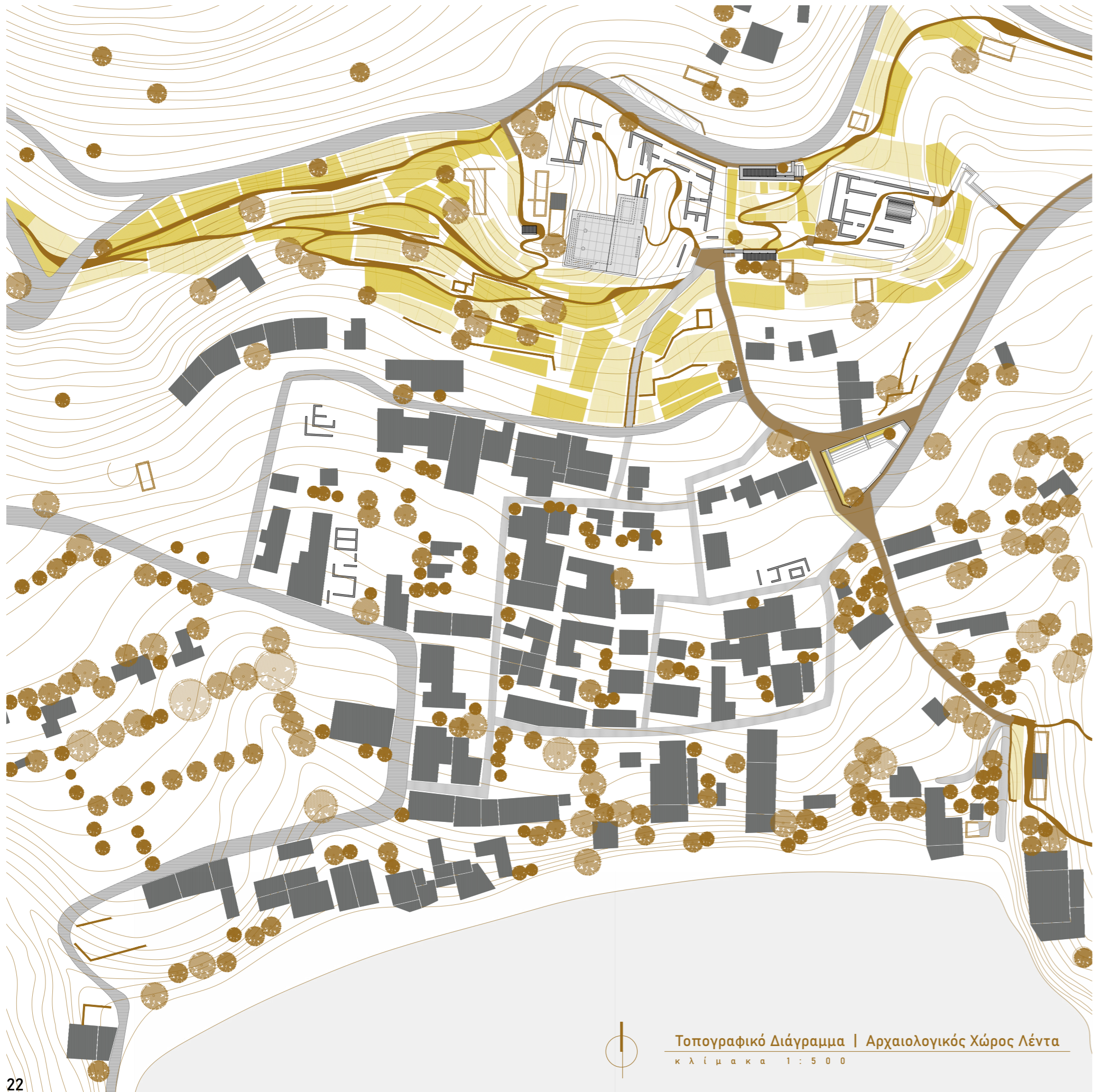
Το σενάριο της διπλωματικής κινείται σε δύο ίσως άξονες. Ο πρώτος αφορά την μεγάλη κλίμακα, σε ένα πιο αφαιρετικό στάδιο, από το Ακρωτήριο του Λέντα ως εκείνο του Τράχουλα, και περιλαμβάνει (α) την σύνδεση των υπάρχοντων μονοπατιών, την σηματοδότηση, την αποκατάσταση και την συντήρησή τους (με τις ελάχιστες δυνατές παρεμβάσεις) και (β) την καλλιέργεια βοτάνων σε διάφορες τοποθεσίες/οικόπεδα, με σκοπό μια θα λέγαμε συλλογική-κοινοτιστική ή/και κυκλική εκμετάλλευση, και εν τέλει αξιοποίηση/επεξεργασία του προϊόντος στην βιοτεχνική μονάδα που προτείνει η διπλωματική τελικά.

Ο δεύτερος άξονας είναι ουσιαστικά το masterplan και επικεντρώνεται/ζουμάρει στην επιμέρους περιοχή που φαίνεται στο χάρτη. Το πρώτο σημείο ενδιαφέροντος είναι ο αρχαιολογικός χώρος πάνω από τον οικισμό του Λέντα, ενώ το δεύτερο σημείο βρίσκεται μεταξύ του οικισμού της παραλίας Πετράκη και μιας ρεματιάς, δίπλα στη θάλασσα. Στον αρχαιολογικό χώρο προτείνεται η αναδιοργάνωση των ορίων του, η κατασκευή δύο μικρών ξύλινων πλατφορμών για την οργάνωση της εισόδου στον αρχαιολογικό χώρο, η δημιουργία ενός βοτανικού κήπου πέριξ του αρχαιολογικού χώρου, και εν τέλει ο καθορισμός του ως κομβικό σημείο συνάντησης των μονοπατιών, αλλά και επικοινωνίας με τον ίδιο τον οικισμό του Λέντα. Στο δεύτερο σημείο ενδιαφέροντος/οικόπεδο, πάνω από το παραλιακό μονοπάτι, τοποθετείται η μικρή μονάδα καλλιέργειας και μεταποίησης των αρωματικών φαρμακευτικών φυτών, μαζί με μια έκταση καλλιέργειας και μερικές παραπλήσιες χρήσεις (μικρό πωλητήριο και καφενείο).

Η νοηματική και συνθετική συνοχή/σύνδεση των δύο σημείων παρέμβασης συνίσταται σε δύο πεδία. Το πρώτο είναι η κοινή αρχιτεκτονική γλώσσα που χρησιμοποιείται. Το δεύτερο και κυριότερο είναι ακριβώς η συλλογιστική πορεία της διπλωματικής μέχρι αυτό το σημείο, το πώς και γιατί δηλαδή οι δύο παρεμβάσεις έχουν ανάγκη η μία την άλλη ώστε να επιτευχθεί μια πιο συνολική μεταστροφή της κατάστασης στην περιοχή ενδιαφέροντος, χωρίς αυτό όμως να αποκλείει την αυτοτέλεια των δύο σημείων.

Επιπλέον, στο γενικό σενάριο αυτής της διπλωματικής εντάσσεται η έννοια της συλλογικής διαχείρισης αυτής της παραγωγικής μονάδας από την τοπική κοινωνία. Αυτό συντελείται με δύο τρόπους. Ο πρώτος είναι η επιτέλεση της ίδιας της μεταποιητικής διαδικασίας του αρχικού προϊόντος, η οποία μπορεί να συντηρεί μια οικογένεια ετησίως, με μια κυκλική εναλλαγή στους/στις εργαζόμενους/ες. Ο δεύτερος τρόπος αφορά την καλλιέργεια των βοτάνων. Προτείνεται η καλλιέργεια σε όσο το δυνατόν περισσότερες τοποθεσίες-οικόπεδα, είτε με όρους ενοικίασης είτε οι ίδιοι οι ιδιοκτήτες να καλλιεργούν τη γη τους. Δημιουργείται έτσι ένα δίκτυο καλλιεργειών και καλλιεργητών σε όλη την περιοχή, το οποίο παράλληλα ενισχύει με έναν τρόπο την κοινοτική ζωή των ανθρώπων.

Ο αρχαιολογικός χώρος του Λέντα αποτελείται από δύο ενότητες. Η δυτική ενότητα περιέχει το Ιερό του Ασκληπιού και τις συνοδές λειτουργίες του και η ανατολική αφορά τα ερείπια της τρίκλιτης βασιλικής του 8ου αι. μ.Χ., πάνω στα οποία είναι χτισμένο το μεταβυζαντινό ξωκκλήσι του Αγ. Ιωάννη. Οι δύο ενότητες σήμερα δεν αποτελούν ενιαίο αρχαιολογικό χώρο καθώς μόνο η πρώτη είναι περιφραγμένη. Ανάμεσά τους παρεμβάλλεται κενό οικόπεδο, το οποίο επιλέχθηκε σαν ενδιάμεσος χώρος στάσης και εισόδου προς τις δύο εκατέρωθεν ενότητες του αρχαιολογικού. Στην άνω πλευρά που γειτνιάζει με τον δρόμο, τοποθετείται το πρώτο στέγαστρο που αποτελεί ένα πρώτο “κατώφλι” για τον αρχαιολογικό, αλλά και σημείο θέασης τόσο προς τις δύο ενότητες, όσο και προς το σύνολο της περιοχής περιμετρικά. Στην ανατολική άκρη του στέγαστρου αυτού βρίσκεται ο κλειστός χώρος του αρχαιοφύλακα, με πλήρη εποπτεία του χώρου και επαρκή πρόσβαση από τον κεντρικό δρόμο. Κατεβαίνοντας από το στέγαστρο, και διασχίζοντας μέρος του βοτανικού κήπου, συναντάμε το δεύτερο στέγαστρο, καθρεπτικά τοποθετημένο σε σχέση με το επάνω. Το στέγαστρο αυτό αφορά την ενημέρωση των επισκεπτών καθώς φιλοξενεί τα πανέλα με όλα τα ιστορικά στοιχεία για τον χώρο και λειτουργεί σαν διάδρομος διοχέτευσης των επισκεπτών προς την ανατολική ή τη δυτική αρχαιολογική ενότητα.

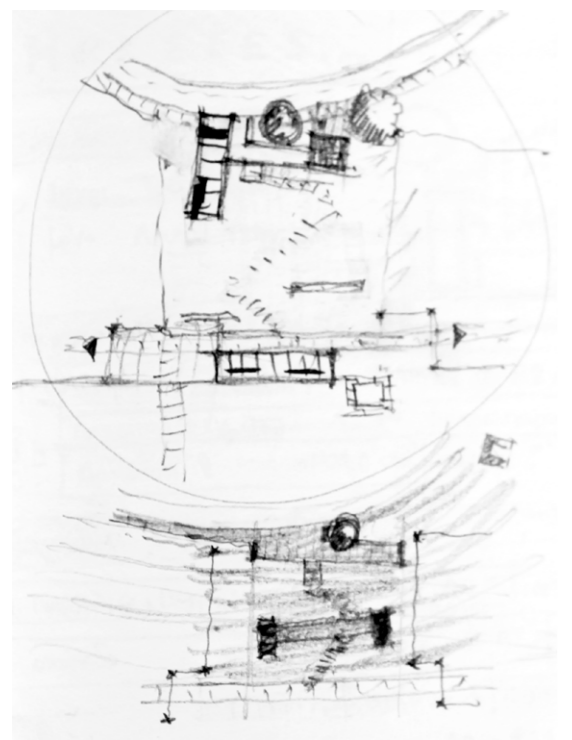
Η παρέμβαση στο κενό αυτό οικόπεδο έπρεπε να είναι όσο το δυνατόν ελαφρύτερη και αναστρέψιμη καθώς βρίσκεται εντός Α αρχαιολογικής ζώνης. Έτσι, προτείνεται ξύλινη κατασκευή (λόγω και της σχετικής εγγύτητας με τη θάλασσα), η οποία θεμελιώνεται σε μεμονωμένα πέδιλα μπετόν. Επίσης, η παρέμβαση αυτή όφειλε να δημιουργεί είσοδο και προς τις δύο αρχαιολογικές χωρικές ενότητες, να τις συνδέει, αλλά και να αποτελεί σημείο αναφοράς για τους επισκέπτες που φτάνουν τόσο από τον δρόμο όσο και από το χωριό. Έτσι η τελική διαμόρφωση είναι αυτή των δύο αντικριστών στεγαστρών (με τα βότανα

στο ενδιάμεσο) όπου το επάνω λειτουργεί περισσότερο ως παρατηρητήριο (πιο εξωστρεφές, για μικρότερη διάρκεια παραμονής) και το κάτω ως ενημερωτικός χώρος υποδοχής και διοχέτευσης του κοινού εκατέρωθεν (πιο εσωστρεφές, κρυμμένο δίπλα στα δέντρα και το ερείπιο-στάβλο του 19ου αι.).

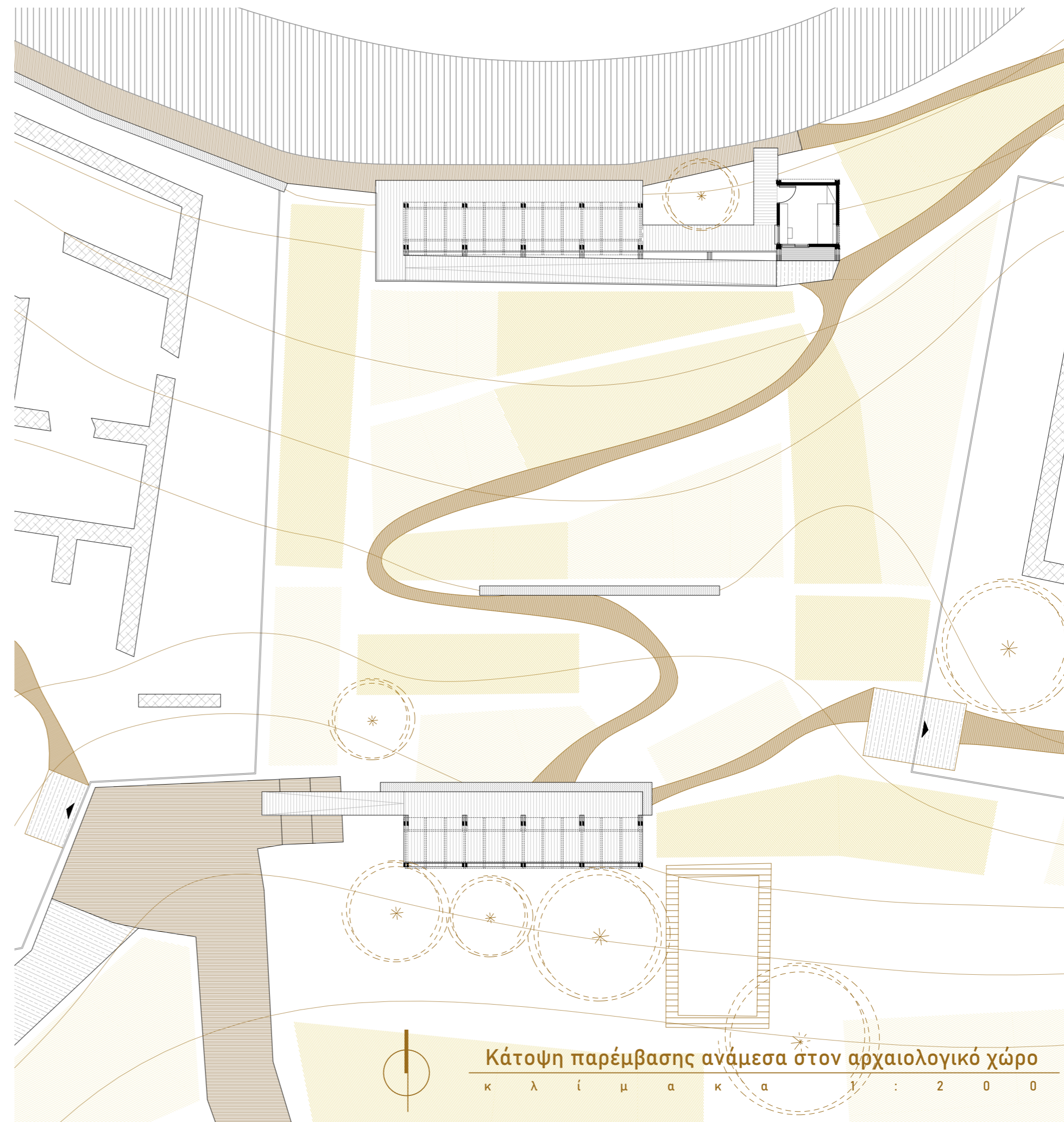
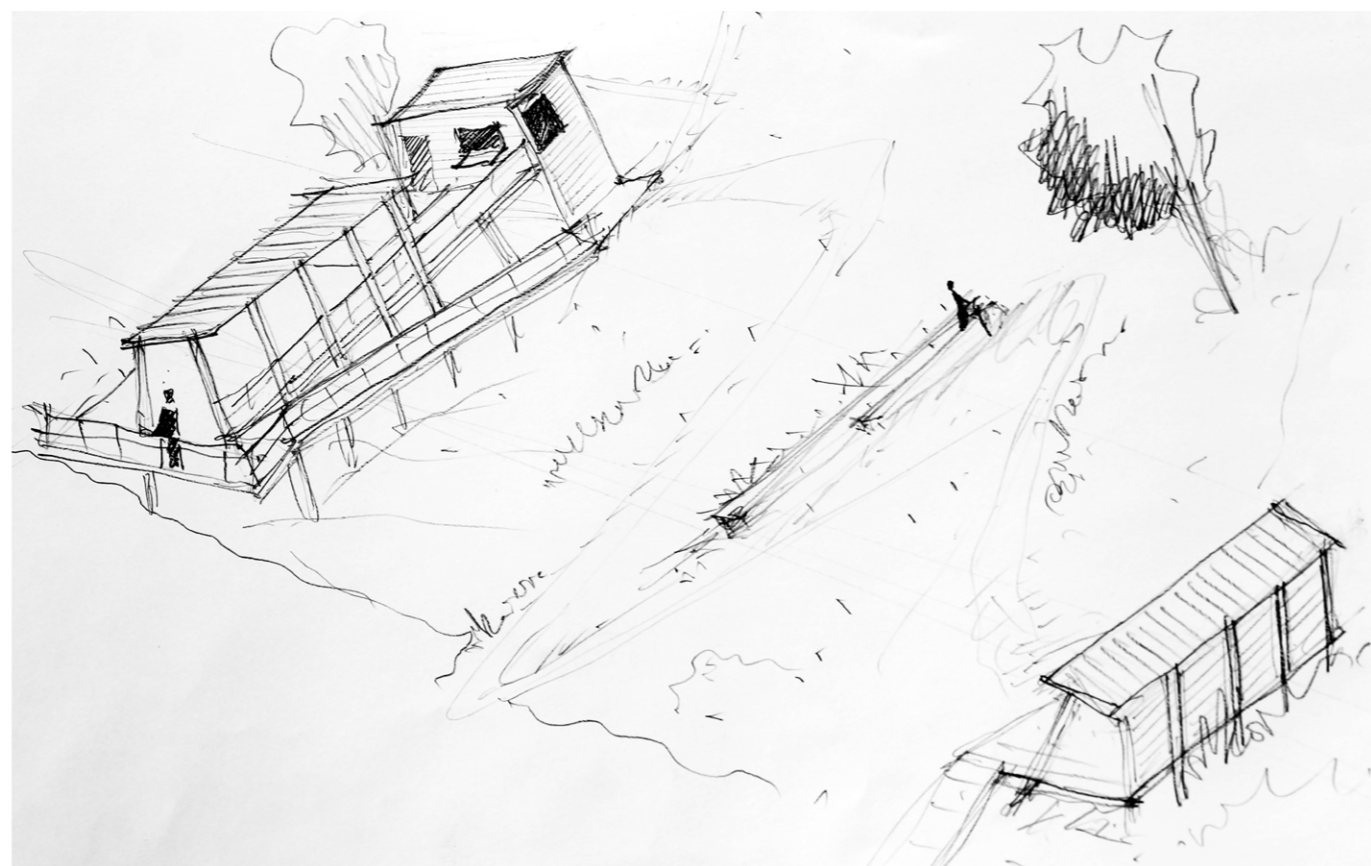
Ο βοτανικός κήπος εκτείνεται εντός της Α Αρχαιολογικής Ζώνης, στην οποία απαγορεύεται η δόμηση, αλλά επιτρέπονται οι ελαφρές αγροτικές και κτηνοτροφικές χρήσεις. Επίσης να σημειωθεί πως στην έκταση αυτή συναντούμε πεζούλες καλλιέργειας του προηγούμενου αιώνα, αλλά και ερείπια ή ίχνη ερειπίων από αποθήκες, αλώνια, στέρνες κλπ. Τα στοιχεία αυτά εντάσσονται στον σχεδιασμό του κήπου, ενώ προτείνονται μερικές επιπλέον πεζούλες για την δημιουργία των μονοπατιών εντός.

Όσον αφορά τον ίδιο τον αρχαιολογικό χώρο, οι παρεμβάσεις που προτείνονται είναι δύο και δεν επιλύθηκαν σε μικρότερη κλίμακα για ευνόητους λόγους. Η πρώτη είναι η οριοθέτηση - περίφραξη και των δύο αρχαιολογικών ενότητων. Η δεύτερη είναι η επαρκέστερη στέγαση των δύο ψηφιδωτών δαπέδων του Ασκληπιείου, καθώς σήμερα μόνο το ένα είναι στεγασμένο. Έτσι προτείνεται μεγαλύτερο νέο στέγαστρο, ξύλινο, τέτοιο ώστε να επιτρέπει από παντού την ανεμπόδιση θέα προς τα αρχαιολογικά ευρήματα που στεγάζει.

Όπως φαίνεται πίσω στο τοπογραφικό διάγραμμα, προτείνεται μια διαδρομή ένωσης του αρχαιολογικού χώρου με την αφετηρία του παραλιακού μονοπατιού, στο νοτιοανατολικό άκρο του οικισμού. Η διαδρομή αυτή περνάει μέσα το χωριό αλλά και ακριβώς δίπλα από την πλατεία του χωριού, στην οποία προτείνονται μικρές συνθετικές παρεμβάσεις: αύξηση της επιφάνειάς της νότια και δυτικά, δημιουργία κερκίδων, φύτευση και σκίαση. Η διαδρομή αυτή προτείνεται πλακοστρωμένη με κυβόλιθο και φιλοξενεί κατά τόπους παρτέρια βοτάνων.

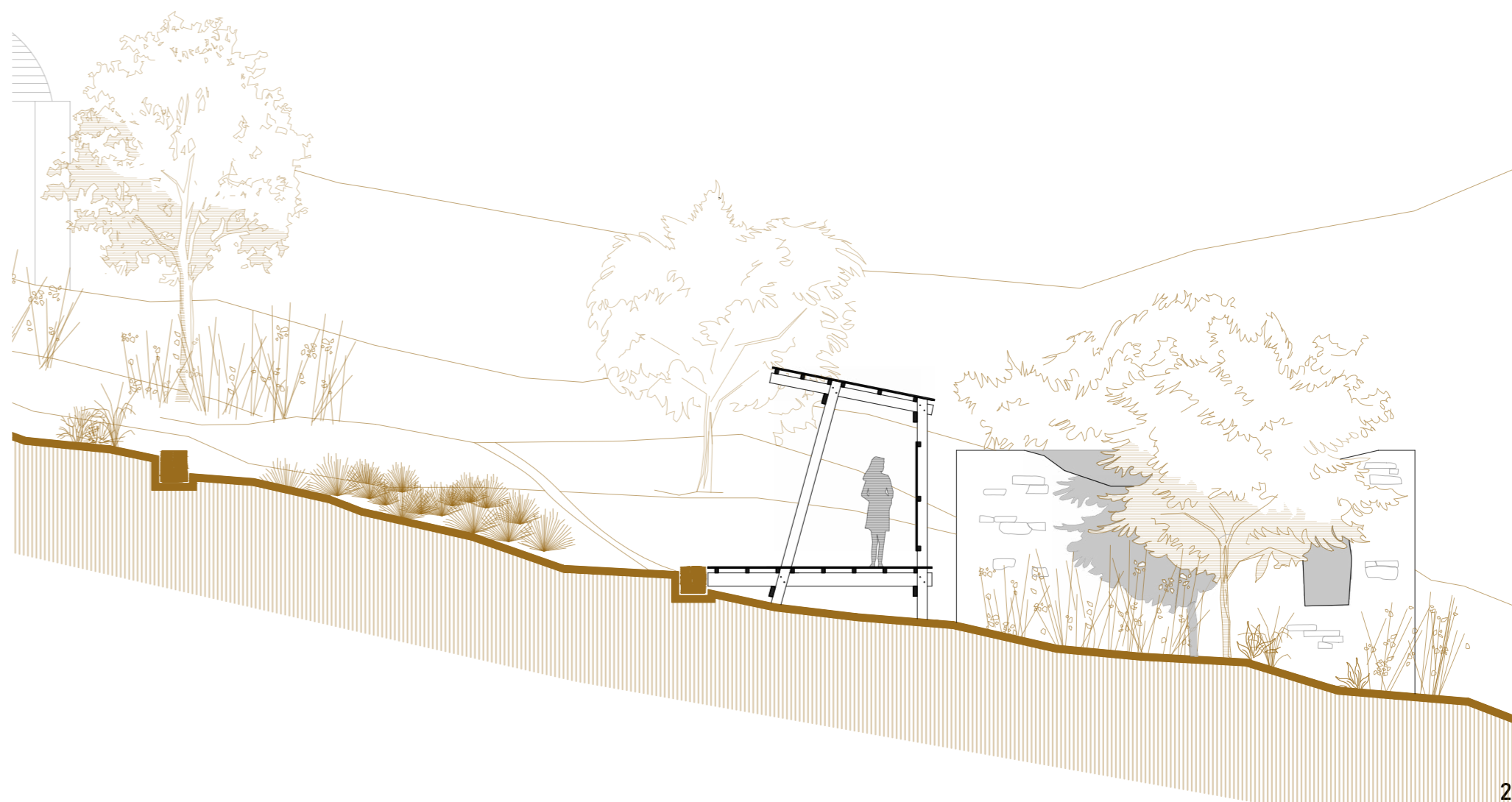
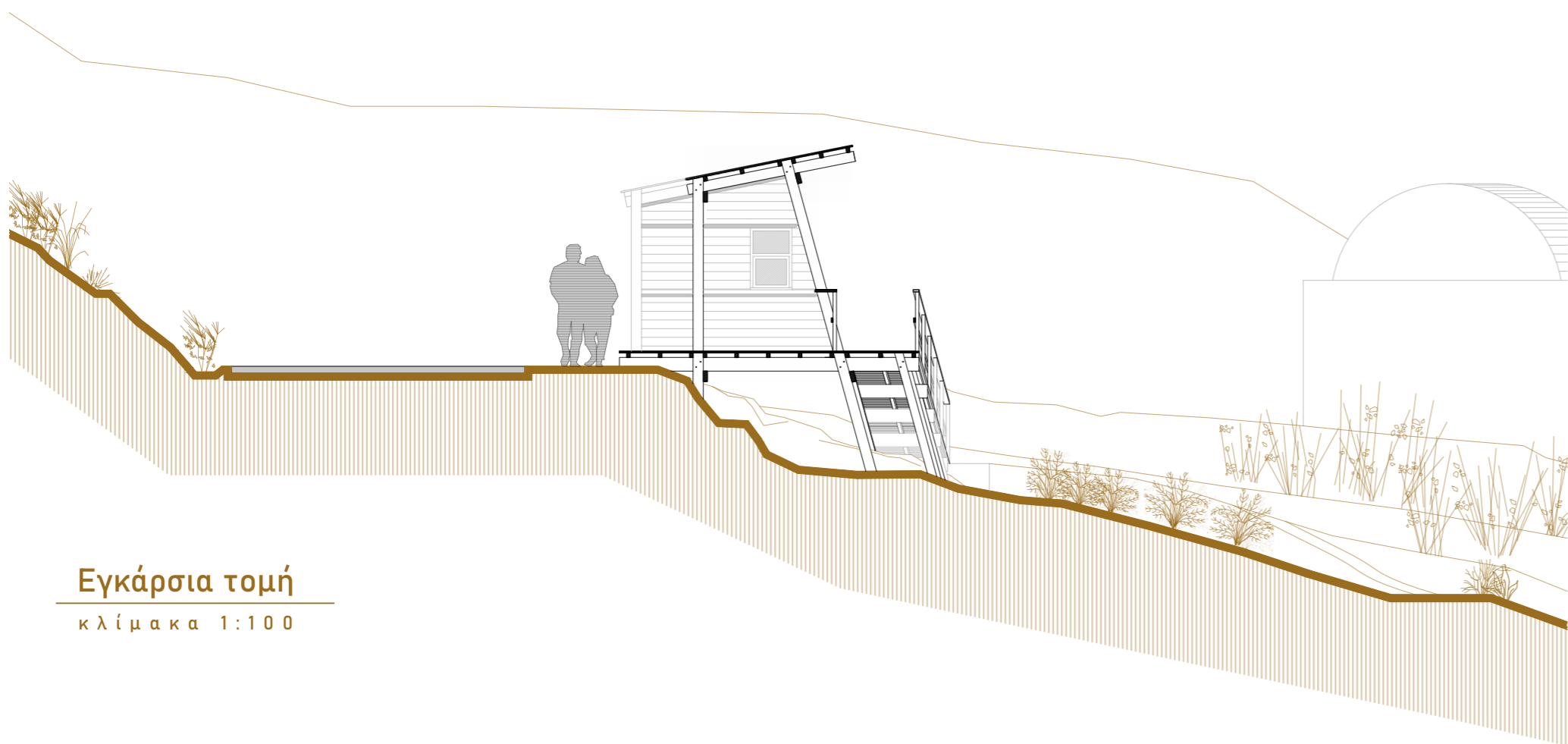
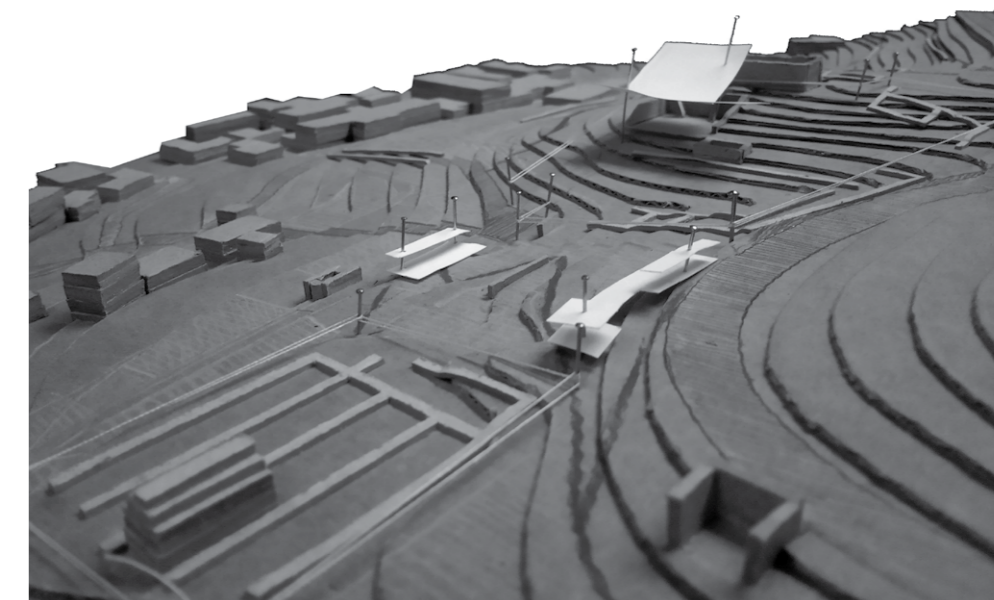
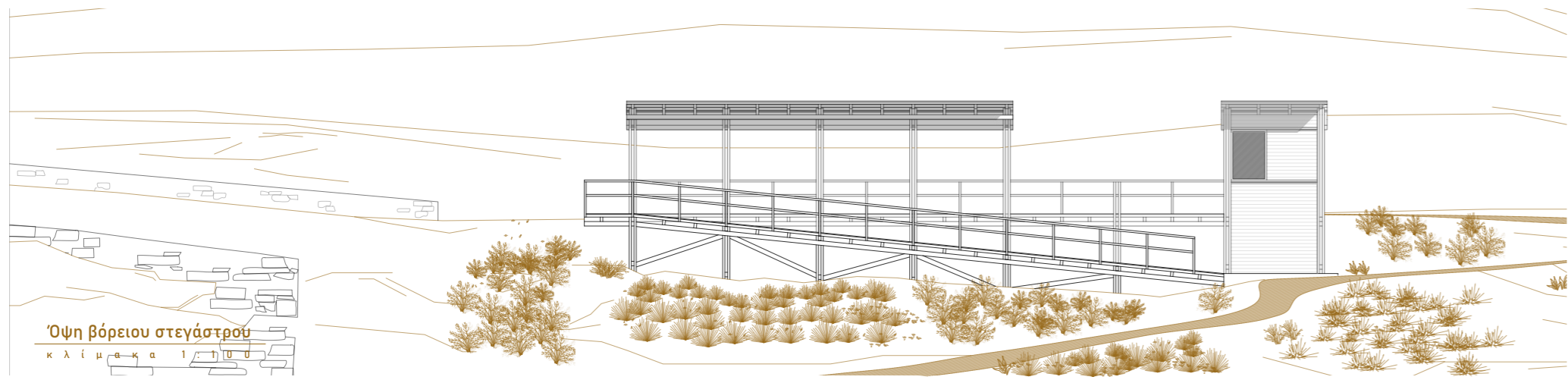

[δείγμα πρώτων σχεδιαστικών αποπειρών σε κάτοψη]

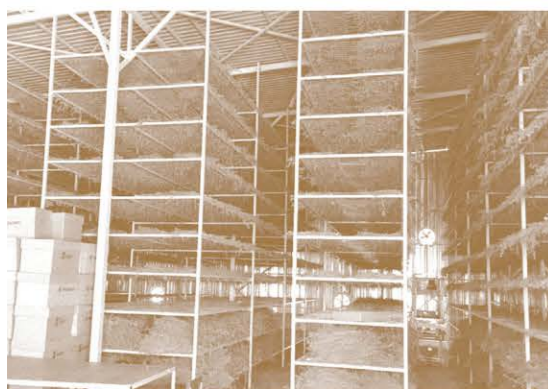
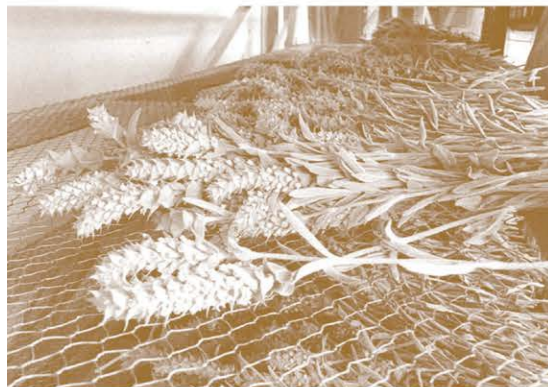

Κάτοψη παρέμβασης ανάμεσα στον αρχαιολογικό χώρο

κ λ ί μ α κ α 1 : 2 0 0 0

Μονάδα Καλλιέργειας και Μεταποίησης ΑΦΦ | 9

A. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ

Πέρα από την προστασία και την ανάδειξη του φρυγανικού πλούτου της περιοχής των Αστερουσίων, ο βασικός λόγος που προτείνεται μια μικρή καθετοποιημένη μονάδα καλλιέργειας και μεταποίησης αρωματικών φαρμακευτικών φυτών σαν μια καλή επιμέρους πρόταση παραγωγικής ανασυγκρότησης για την περιοχή, είναι ακριβώς τα πλεονεκτήματα που αυτή έχει: αξιοποιεί τις μικρές δυσπρόσιτες εκτάσεις χαμηλής γονιμότητας, δεν έχει μεγάλες απαιτήσεις σε τεχνολογικά μέσα, εξασφαλίζει μεροκάματα σε όλη τη διάρκεια του έτους για μια οικογένεια τουλάχιστον, αξιοποιεί το σύνολο του παραγόμενου προϊόντος χωρίς εξαιρέσεις, απευθύνεται ταυτόχρονα σε τρεις αγορές (νωπό προϊόν, ξηρή δρόγη και αιθέριο έλαιο) και τέλος έχει πολύ χαμηλά επίπεδα όχλησης.

Τα κύρια βότανα που συναντούμε σε όλη την έκταση της περιοχής ενδιαφέροντος και δημιουργούν το πολύ ιδιαίτερο οσμητικό της τοπίο είναι το φασκόμηλο, το θυμάρι και η θρούμπα. Κατά τόπους συναντούμε επίσης ρίγανη, μαλοτήρα, κρίταμο, δίκταμο, τεύκριο και χαμομήλι. Τέλος, στα μπροστάνια και τις αυλές των χωριών συναντούμε πολύ το βασιλικό, το δενδρολίβανο, την αρμπαρόριζα και τη λυγαριά. Όλα αυτά συναντώνται τόσο στην κρητική κουζίνα όσο και σε ροφήματα και φαρμακευτικά σκευάσματα που χρησιμοποιούν αιώνες τώρα στα Αστερούσια αλλά και όλη την Κρήτη. Να σημειωθεί πως το αλάτι της θάλασσας δίνει στα βότανα πιο έντονο άρωμα, ακόμα και μετά την ξήρανση ή την απόσταξή τους, πράγμα που ενισχύει την ιδιαιτερότητα του φρυγανικού τοπίου του Λέντα.

Η διαδικασία που ακολουθείται σε μια τυπική μικρή τέτοια μονάδα καλλιέργειας και μεταποίησης αρωματικών φαρμακευτικών φυτών είναι η εξής:

Καλλιέργεια > Συλλογή > Διαλογή Κοπή και Πλύση (αν χρειάζεται) > Ξήρανση [> Απόσταξη (νωπού ή και ξηρού προϊόντος)] > Συσκευασία > Αποθήκευση > Πώληση.

Η ξήρανση γίνεται είτε με φυσικό είτε με μηχανικό τρόπο. Στη φυσική ξήρανση, το συλλεγμένο προϊόν, αφού διαλεχθεί, κοπεί και πλυθεί (ανάλογα το βότανο), κρεμάται κατακόρυφα ή απλώνεται σε μεγάλα τελάρα-κόσκια όπου παραμένει για χρονικό διάστημα 20-60 ημερών, και αναδεύεται χειρονακτικά ανά διαστήματα. Η μηχανική ξήρανση γίνεται σε θερμαντικούς θαλάμους και έχει πολύ μικρότερη διάρκεια. Εδώ προτείνεται η φυσική ξήρανση, χωρίς να αποκλείεται και η τοποθέτηση θερμαντικών θαλάμων στο μέλλον. Η διαδικασία της απόσταξης γίνεται με διάφορους τρόπους (απόσταξη, εκχύλιση, υδραπόσταξη, με υδρατμούς). Εδώ προτείνεται η πιο απλή και οικονομικά εύκολη, αυτή δηλαδή με απλό αποστακτήρα μεσαίου μεγέθους. Να σημειωθεί πως η μεταχείριση του συλλεγμένου προϊόντος απαιτεί ελαφρείς χειρισμούς κατά τη μεταφορά, επαρκή αερισμό και την ελάχιστη δυνατή επαφή με το φως της μέρας.

B. ΚΤΙΡΙΟΛΟΓΙΚΟ

Το κτιριολογικό πρόγραμμα που προτείνεται για την μονάδα περιέχει τους εξής χώρους:

- Ξηραντήριο και Χώρος Διαλογής/Πλύσης - 168 τ.μ.
- Αποστακτήριο - 40 τ.μ.
- Συσκευαστήριο και Αποθήκη τελικών προϊόντων - 40 τ.μ.
- Αποθήκη εργαλείων και μηχανημάτων - 55 τ.μ.
- Χώρος Διοίκησης/Διημέρευσης - 28 τ.μ.
- Κουζίνα/Μπάνιο - 17 τ.μ.
- Αποθήκη και βοηθητικό WC - 14 τ.μ.
- Σπορείο - 46 τ.μ.
- Πωλητήριο - 32 τ.μ.
- Καφενείο - 64 τ.μ.

ΑΡΩΜΑΤΙΚΑ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΑ ΦΥΤΑ

ενδημικά και μη που ευδοκούν στην περιοχή με τις ιδιότητες και τα χαρακτηριστικά τους

Φασκόμηλο / *Salvia officinalis*

Πολυετές, θεινώδες, ύψους έως 0,5μ.
Άνθιση τέλη άνοιξης. Μαβ-μπλε άνθη.
Συλλογή Μάιο και Ιούνιο.
Έντονη αρωματική οσμή.
Τονωτικές, αντισηπτικές, αντιφλεγμονώδεις, αντινευραλγικές ιδιότητες.
Στομάχι, λαιμός, κυκλοφορία αίματος, τραύματα, εργαλεία λειτούργια κ.α.
Αφέψημα, αιθέριο έλαιο, αλοιφή.

Ρίγανη / *Origanum vulgare*

Πολυετές, θεινώδες, αειθαλής.
Ευλόδης ύψους 0,2-0,8μ.
Άνθιση και συλλογή το καλοκαίρι.
Τονωτικές, αντισηπτικές, αντιφλεγμονώδεις, αντιεπιδυμικές, διουρητικές ιδιότητες.
Ρευματισμοί, στομάχι, υπέρταση, πύρε, βήχας, αρτηροσκλήρυνση κ.α.
Αφέψημα, αιθέριο έλαιο, αλοιφή, καρύκευμα, σαμπουάν, κτηνοτροφία κ.α.

Μαλοτήρα / *Sideritis syriaca*

Το κρητικό Τσάι του Βουνού.
Πολυετές, μορφή κορμών, ύψους έως 0,8μ.
Κίτρινα άνθη.
Αντιφλεγμονώδεις, αντιμικροβιακές, αντιβακτηριακές, διουρητικές ιδιότητες.
Κυκλοφορία αίματος, αναπνευστικό, βήχας, πύρε κ.α.
Αφέψημα.

Κρίταμο / *Crithmum maritimum*

Πολυετές, αειθαλής, ύψους έως 0,5μ.
με σαρμώδη φύλλα.
Άνθιση την άνοιξη.
Συλλογή το καλοκαίρι.
Τονωτικές, αντιεπιδυμικές, αιμοκαθαρτικές, διουρητικές, αντιμικροβιακές, χυμωτικές ιδιότητες.
Πλούσιο σε βιταμίνες κ.α.
Αιθέριο έλαιο, αλοιφή, αντι αλατιού, σελαικά.

Θυμάρι / *Thymus vulgaris*

Πολυετές, θεινώδες, σκληρό, ύψους έως 0,4μ.
Άνθιση Ιούνιο-Ιούλιο. Μαβ-μπλε άνθη.
Συλλογή Μάιο-Οκτώβριο.
Έντονη αρωματική οσμή.
Αντισηπτικές, διουρητικές, αντιπαρασιτικές και αντιπυρετικές ιδιότητες.
Αναπνευστικό, στομάχι, σπλήν, νεφροταλγία.
Αφέψημα, αιθέριο έλαιο, μαγειρικό καρύκευμα, μελισσοκομία.

Λυγαριά / *Chaste tree*

Πολυετές, θεινώδες, αειθαλής, ύψους έως 2μ.
Άνθιση Ιούλιο-Νοέμβριο. Ροζ-μαβ άνθη.
Έντονη αρωματική οσμή.
Αντιφλεγμονώδεις, μυοκτικές, κατευναστικές, αντικαταθλιπτικές κ.α. ιδιότητες.
Πύρε, πονοκέφαλος, ρύθμιση του εμμηνορροϊκού κύκλου, ορμονική ισορροπία κ.α.
Αφέψημα, αιθέριο έλαιο.

Θρούμπα / *Summer savory*

Ετήσιο, θεινώδες, σκληρό, ύψους έως 0,4μ.
Συλλογή Απρίλιο-Ιούλιο.
Έντονη αρωματική οσμή.
Τονωτικές, διαγλυτικές, αντισηπτικές, αντιφλεγμονώδεις ιδιότητες.
Στομάχι, λαιμός, κούραση, άσθμα, ναυτία, ρευματισμοί.
Αφέψημα, αιθέριο έλαιο, μαγειρικό καρύκευμα, μελισσοκομία.

Τεύκριο ή Ανταναΐδα / *Teucrium fruticans*

Πολυετές, θεινώδες, αειθαλής, ύψους έως 2μ.
Άνθιση Ιούνιο-Σεπτέμβριο. Κίτρινα λευκά άνθη.
Συλλογή το καλοκαίρι.
Στομάχι, αναπνευστικό, γάλα, κρυολόγημα κ.α.
Αφέψημα, αιθέριο έλαιο.

Δενδρολίβανο / *Rosmarinus officinalis*

Πολυετές, θεινώδες, ύψους 1-2μ.
Άνθιση άνοιξη και καλοκαίρι. Γαλάζια άνθη.
Συλλογή την άνοιξη.
Έντονη αρωματική οσμή.
Τονωτικές, διαγλυτικές, αντισηπτικές, αντιδιαβητικές ιδιότητες.
Κυκλοφορία αίματος, πονοκέφαλος, πύρε, κούραση, αναπνευστικό κ.α.
Αφέψημα, αιθέριο έλαιο, μαγειρικό καρύκευμα.

Αρμπαρόριζα / *Pelargonium odoratissimum*

Πολυετές, ύψους έως 1μ., γυμνωτά φύλλα.
Έντονη αρωματική οσμή.
Αντιβακτηριακές, ηρεμιστικές, αντικαταθλιπτικές, διουρητικές και αντιδιαβητικές ιδιότητες.
Πύρε, πονοκέφαλος, υπέρταση, πέτρα νεφρών, ναυτία, αρθρίτιδα, πλάγες κ.α.
Δέρμα, πύρε, πονοκέφαλος, αυτίνα κ.α.
Αφέψημα, αιθέριο έλαιο, αλοιφή, μαγειρική, ζαχαροπλαστική.

Δίκταμο / *Origanum dictamnus*

Ενδημικό της Κρήτης.
Πολυετές, νανοφυτό, αειθαλής, ύψους έως 0,3μ.
Άνθιση και συλλογή το καλοκαίρι.
Αντισηπτικές, τονωτικές και διαγλυτικές ιδιότητες.
Τοκετός, επώλυση πλγάν, αιμοστατικό, στομάχι, πονοκέφαλος, νευραλγίες κ.α.
Αφέψημα, αιθέριο έλαιο, αλοιφή.

Χαμομήλι / *Matricaria chamomilla*

Μονοετές, ύψους έως 0,3μ.
Βλαστάνει αρχές άνοιξης.
Ηρεμιστικές, τονωτικές, αντισηπτικές και αντιφλεγμονώδεις ιδιότητες.
Δέρμα, πύρε, πονοκέφαλος, αυτίνα κ.α.
Αφέψημα, αιθέριο έλαιο.

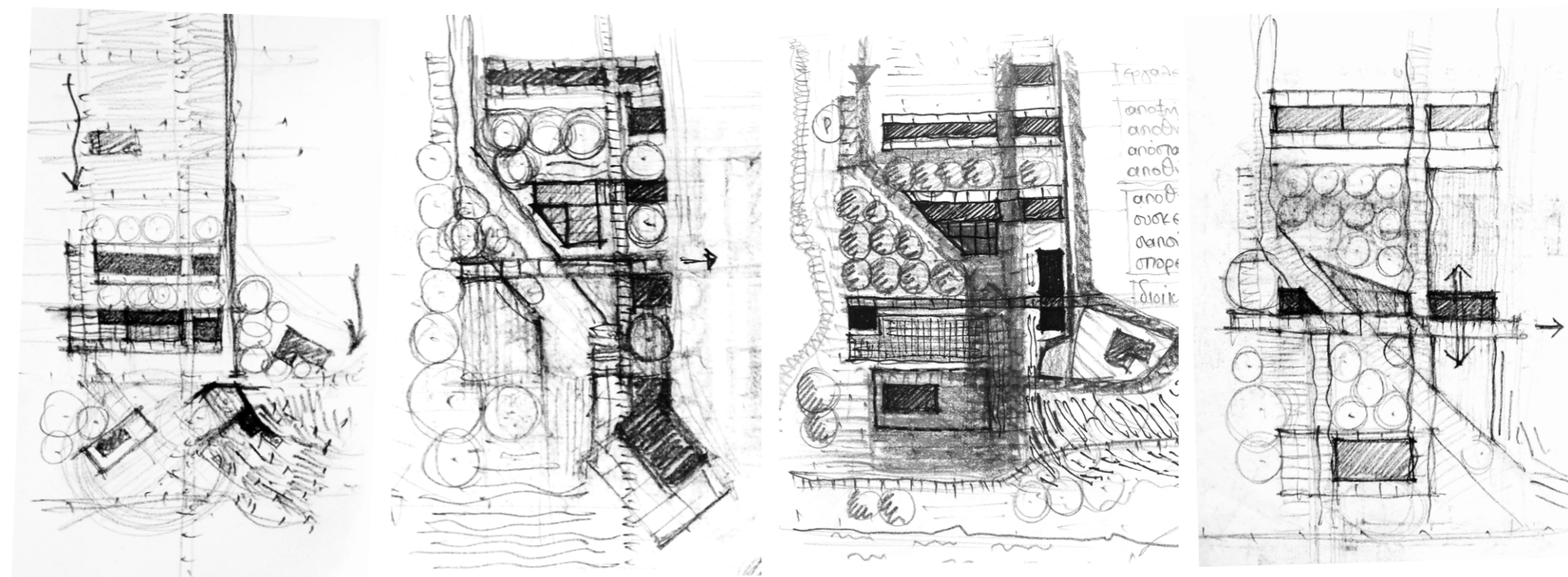
Γ. ΟΙΚΟΠΕΔΟ - ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΤΟΠΟΥ ΚΑΙ ΤΟΠΙΟΥ

Η επιλογή του οικοπέδου για τη χωροθέτηση τη μονάδας καθορίστηκε από τρεις παράγοντες: την γρήγορη πρόσβαση και οπτική επαφή με το παραλιακό ποτάμι, την κοντινή σχέση με τη θάλασσα χωρίς όμως να επηρεάζεται τόσο από την υγρασία της, την ένταξη στο ήδη κτισμένο περιβάλλον της περιοχής. Έτσι επιλέχθηκε αυτή η τοποθεσία στην άκρη του άτυπου οικισμού της παραλίας Πετράκη, δίπλα στον εποχικό χείμαρρο. Το οικόπεδο βρίσκεται σε κοιλωμα ανάμεσα σε δύο σχετικά έντονα πρανή ανατολικά και δυτικά- πράγμα που δημιουργεί την αναγκαία την απομόνωσή του από τον οικισμό- και εκτείνεται σε επαρκές μήκος στον άξονα βορρά-νότου. Στο νότο γειτνιάζει με το παραλιακό μονοπάτι και μικρή παραλία, στο βορρά με ένα μεγάλο θερμοκήπιο βιολογικής καλλιέργειας και δυτικά με τον εποχικό χείμαρρο. Το οικόπεδο διατρέχεται δυτικά, παράλληλα με τον χείμαρρο, από στενό ιδιωτικό χωματόδρομο, που ξεκινά από τον κεντρικό που συνδέει τον οικισμό Πετράκη με το Λέντα. Η συγκεκριμένη τοποθεσία, όπως φάνηκε και στις αεροφωτογραφίες του 1980, ήταν γεμάτη καλλιέργειες μέχρι και τα τέλη του '90. Επίσης, εξαιτίας της ιδιαίτερης γεωμορφολογίας της, ευνοείται πολύ από τον ξηρό βοριά και προστατεύεται από τους νοτιοδυτικούς και νοτιοανατολικούς ανέμους που συχνά φέρνουν υγρασία.

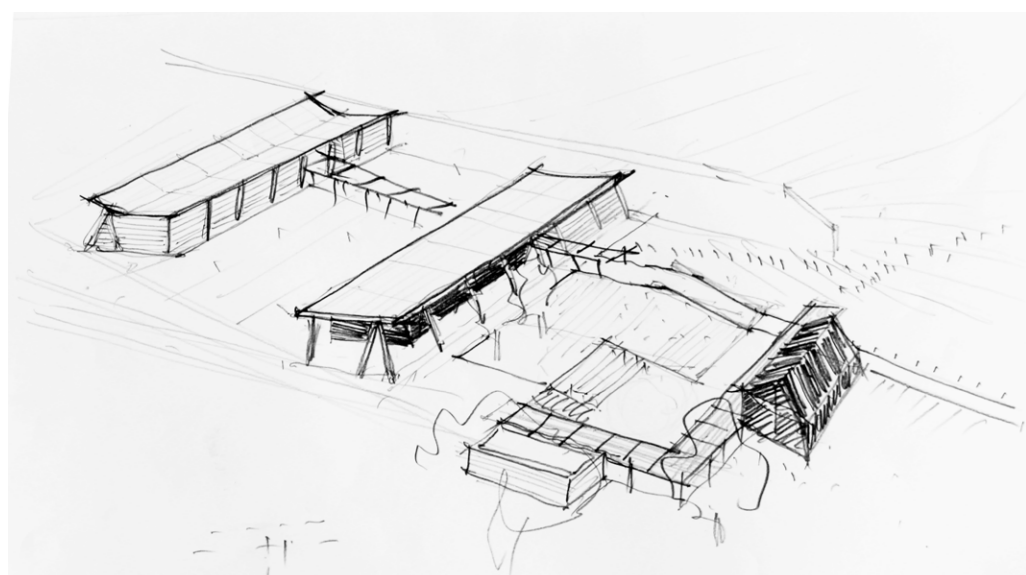
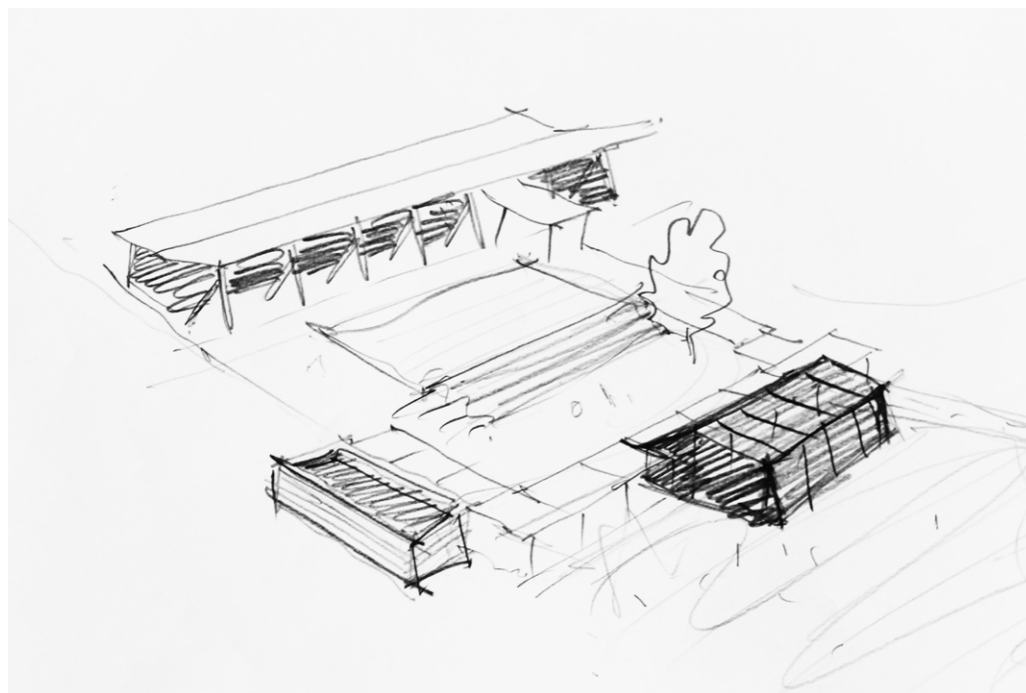
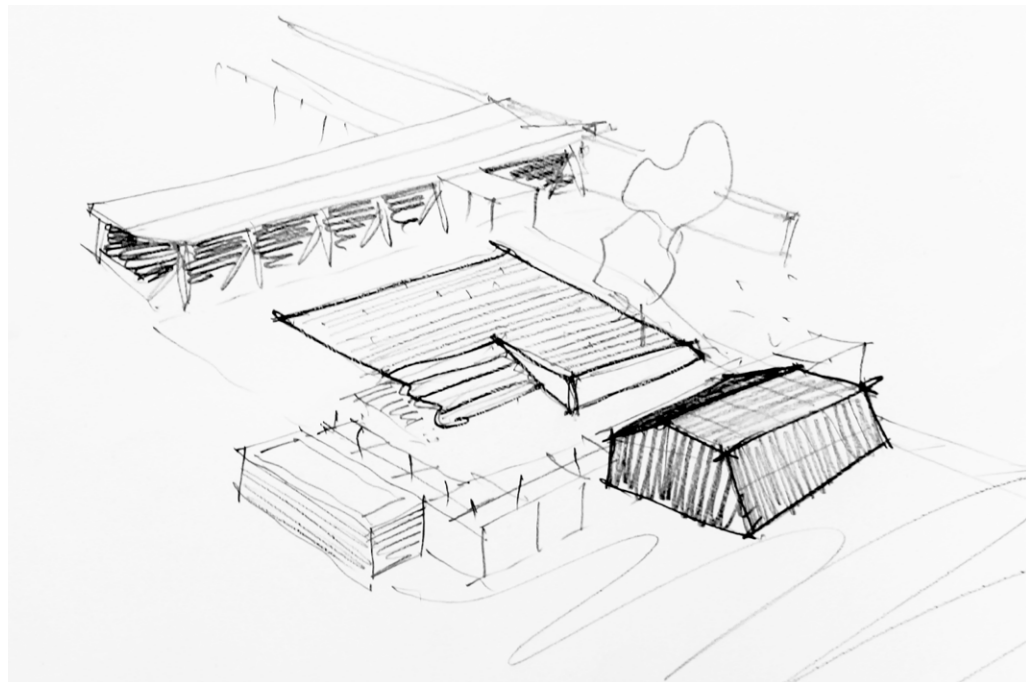
Δ. ΠΡΩΤΕΣ ΙΔΕΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΤΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

Η πρώτη συνθετική ιδέα που προέκυψε από την ανάγνωση του οικοπέδου και του τοπίου, και επιχειρούσε να εξυπηρετήσει τον αναγκαίο εξορθολογισμό που απαιτεί η οργάνωση μιας παραγωγικής μονάδας, ήταν η δημιουργία ενός ευθύ άξονα κίνησης (βορρά-νότου) που να διαπερνά και να εξυπηρετεί όλες τις λειτουργίες, να βρίσκεται σε απόσταση από τα πλαινά όρια του οικοπέδου και να καταλήγει στο παραλιακό μονοπάτι και τη θάλασσα. Σαν μια φυγή δηλαδή από τη μονάδα προς τη θάλασσα, αλλά και από το παραλιακό μονοπάτι προς τη μονάδα ή ακόμα και τη θέα των Αστερουσίων. Αλλά και σαν μια σταδιακή μετάβαση από τον δημόσιο χαρακτήρα του μονοπατιού και της παραλίας, στον πιο ιδιωτικό της μεταποιητικής διαδικασίας και της καλλιέργειας. Πάνω σε αυτόν τον άξονα λοιπόν, προσαρτώνται οι διάφορες χρήσεις, οι λιγότερο ή περισσότερο δημόσιες και επισκέψιμες από τον περιπατητή- ή αντιστρόφως από τον εργαζόμενο. Με αυτό το δεδομένο, η κύρια κτιριακή παρέμβαση τοποθετείται κάθετα σε αυτόν τον άξονα κίνησης, με τη μορφή μπαρών. Λόγω της γεινίασης των μπαρών αυτών με το ανατολικό πρανές, ήταν αναγκαία η κατασκευή κάποιου τοιχίου, πάνω στο οποίο θα καταλήγουν οι μπάρες. Το τοίχιο αυτό θα έπρεπε να παραλαμβάνει το πρανές, αλλά με το ελάχιστο αναγκαίο ύψος, ώστε να εντάσσεται στο τοπίο και να έχει καλή σχέση ύψους με τις στέγες των μπαρών. Έτσι, το τοίχιο έγινε αναλημματικό, με σταθερά μειούμενο ύψος από βορρά προς νότο και σχεδόν σβήνει ολόκληρο μέσα στο χώμα στο νότιο άκρο του. Τέλος, μια ακόμη βασική συνθετική επιλογή ήταν η εναπόθεση όλων των λειτουργιών/χώρων επάνω στο υπάρχον έδαφος, χωρίς ιδιαίτερες εκσκαφές, με αποκλειστικά ισόγειους χώρους, ώστε να κρατηθεί αυτή η αίσθηση καθόδου από τα Αστερούσια προς τη θάλασσα.

[Δείγμα πρώτων σχεδιαστικών αποπειρών σε κάτοψη]

Ε. ΧΩΡΟΘΕΤΗΣΗ ΧΡΗΣΕΩΝ

Κατά τις πρώτες συνθετικές αποφάσεις, επιλέχθηκε το αποτράβηγμα όλων των λειτουργιών - αλλά και εν γένει του σχεδιασμένου χώρου - όσο το δυνατόν μακρύτερα από το μονοπάτι, έτσι ώστε να δημιουργείται ένα επαρκές κενό μεταξύ θάλασσας/μονοπατιού και ανθρωπογενούς παρέμβασης. Να δημιουργηθεί δηλαδή ένα φίλτρο, αλλά και ήπιο ενοποιητικό στοιχείο μεταξύ των. Σε αυτόν τον κενό χώρο, η φύτευση μένει ελεύθερη/φυσική και το μονοπάτι δυνητικά δημιουργεί διακλαδώσεις ώστε να επικοινωνήσει γρηγορότερα με τις επάνω λειτουργίες. Η πρόθεση που κρατήθηκε μέχρι τέλους κατά τη συνθετική διαδικασία, ήταν η χωροθέτηση των χρήσεων από νότο προς βορρά με αύξουσα την εσωστρέφειά τους. Ακόμη, βασική συνθετική επιλογή αποτέλεσε η κατανομή των βασικών λειτουργιών της μονάδας (ξηραντήριο, αποστακτήριο, αποθήκες, διοίκηση κλπ) σε δύο ή τρεις μπάρες-στέγαστρα στον άξονα δύσης-ανατολής, κάθετα δηλαδή στον πρώτο κεντρικό άξονα κίνησης ΒΝ.

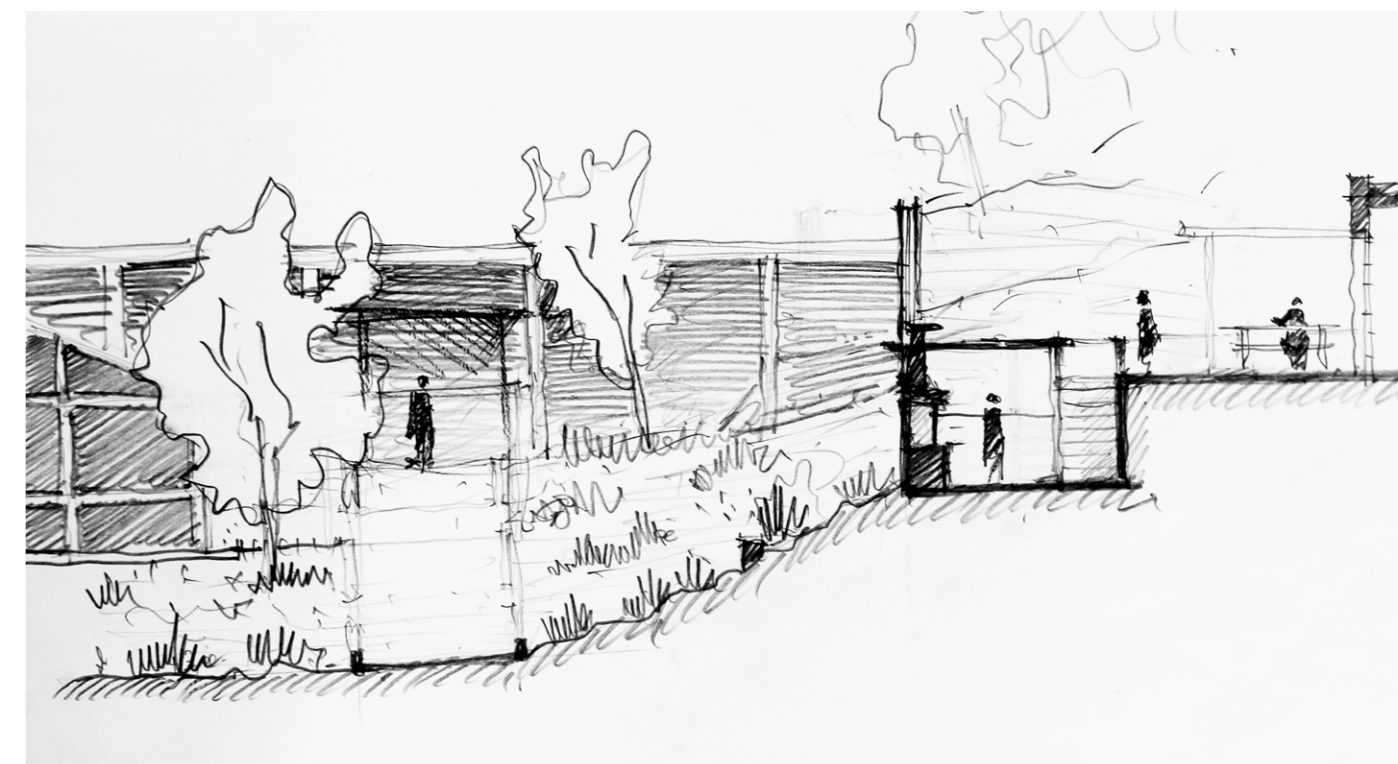
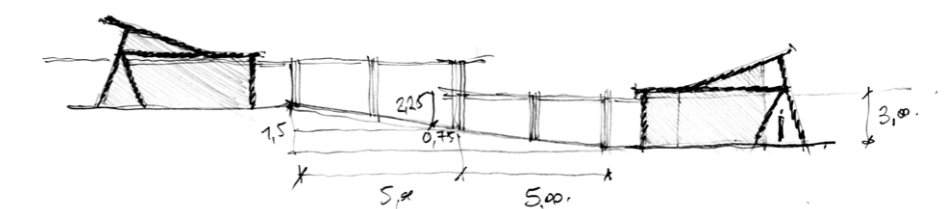
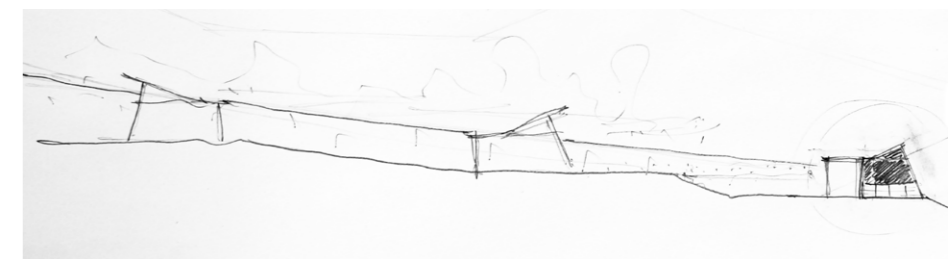
Οι υπόλοιπες χρήσεις, οι πιο δημόσιες (πωλητήριο, σπορείο, καφενείο, δειγματολογικός κήπος και υπαίθριος χώρος συνάθροισης) τοποθετούνται σημειακά, προσαρτημένα απευθείας ή πιο έμμεσα στον κεντρικό άξονα. Αυτές οι κτριάκες και μη χρήσεις, ενοποιούνται από έναν δευτερεύοντα άξονα κίνησης (στοά), κάθετα στον πρώτο, ξεκινώντας από τις παρυφές του ανατολικού πρανούς (βορειοδυτικά καφενείου) και απολήγοντας στο πωλητήριο (δυτικά). Η στοά αυτή καταλήγει σε πέργκολα στάσης μεταξύ πωλητηρίου και υπαίθριων κερκιδών-αυλής. Το καφενείο, σαν μια αυτοτελής λειτουργία, αλλά σχετιζόμενη τόσο με τα ίδια τα βότανα, όσο και με τον δημόσιο χώρο που προτείνεται μαζί με την μονάδα επεξεργασίας, τοποθετείται σε απόσταση από την κύρια παρέμβαση, σε υψομετρική διαφορά, επάνω στο ανατολικό πρανές, σε άμεση οπτική επαφή με τη μονάδα και με ανεξάρτητη πρόσβαση από το μονοπάτι και το δρόμο. Η θέα προς και η εγγύτητα με τη θάλασσα ενισχύουν την τοποθέτηση αυτή.

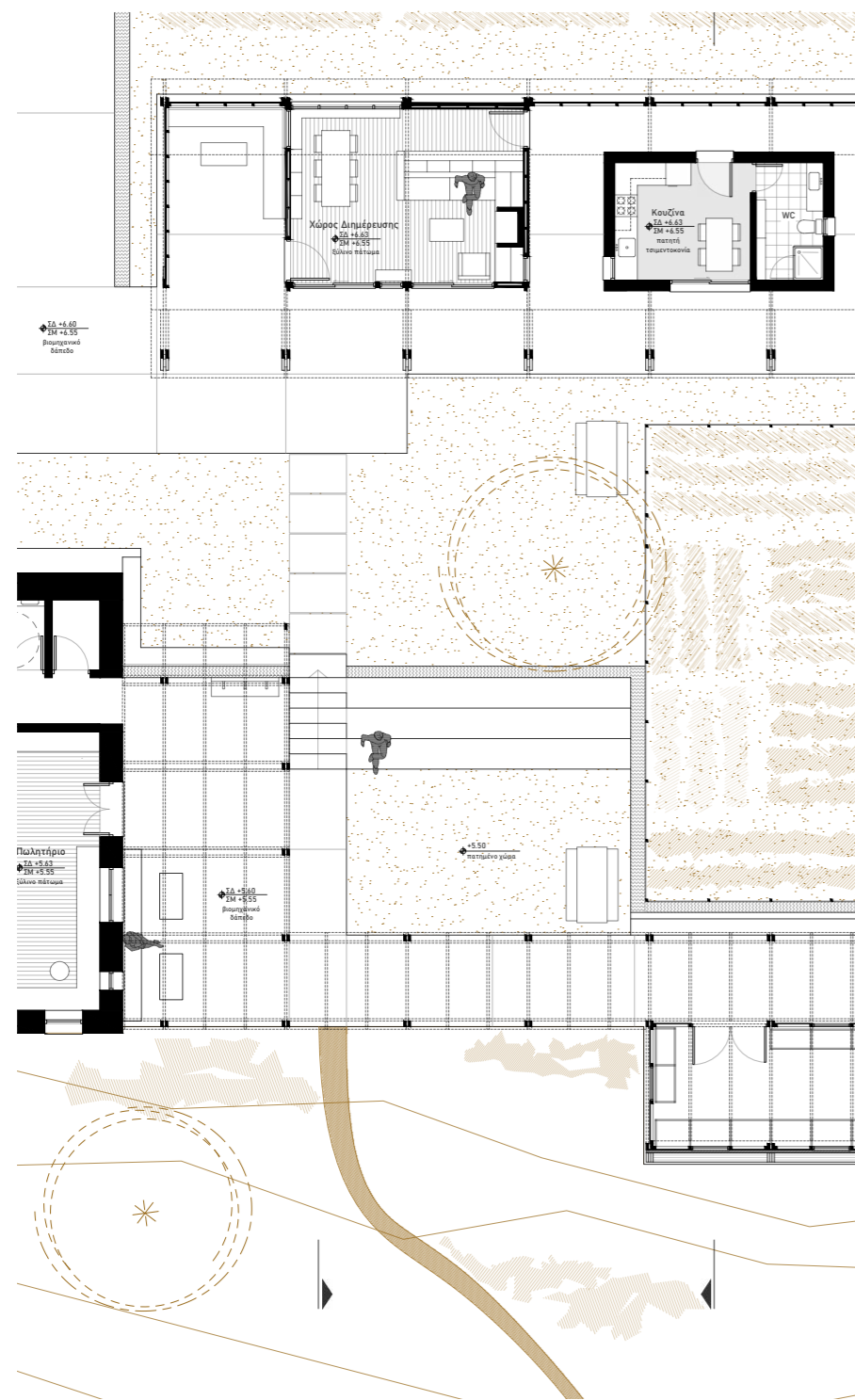
Τέλος, σε σχέση με την οδική πρόσβαση στην μονάδα επεξεργασίας, διατηρείται αυτή του υπάρχοντος χωματόδρομου που κατεβαίνει από βορρά, παράλληλα στο χείμαρρο. Η πρόσβαση αυτή οριοθετείται την παρέμβαση και εξυπηρετεί κυρίως τους/τις εργαζόμενους/νες στη μονάδα (φορτοεκφόρτωση συλλεγμένων προϊόντων, προμήθειες, μικρός χώρος στάθμευσης κλπ). Στην απόληξή της δημιουργείται μικρή πλατεία που γειτνιάζει με τον χώρο διημέρευσης και διοίκησης, το πωλητήριο, τις κερκίδες και τον κήπο. Ένας ακόμη δηλαδή μεταβατικός χώρος από τους πιο δημόσιους, στους πιο εσωστρεφείς/ιδιωτικούς της μονάδας.

Ζ. ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΥΛΙΚΑ

Σε σχέση με τα μορφολογικά χαρακτηριστικά και τα υλικά, καθοριστική σημασία έπαιξε η ανάγκη για επαρκή αερισμό και σκίαση των χώρων, η εγγύτητα με τη θάλασσα, η προσπάθεια για καθόλου καθ' ύψος ανάπτυξη των παρεμβάσεων και η πρόθεση για μια όσο το δυνατόν αναστρέψιμη και φιλική στο τοπίο και περιβάλλον παρέμβαση. Έτσι, το ξύλο και η πέτρα είναι τα δύο βασικά υλικά που χρησιμοποιούνται, όπως φαίνεται παρακάτω, ενώ τα κυρίως κτίρια της μονάδας (σε επίπεδο τομής και όψης ειδικότερα) καθορίζονται από την ανάγκη για σωστό βιοκλιματισμό, ανεμοπροστασία και ένταξη στο τοπίο. Πιο συγκεκριμένα, οι χώροι της μονάδας (ξηραντήριο, αποστακτήριο, συσκευαστήριο, αποθήκες, διοίκηση, διημέρευση) τοποθετούνται σε 3 μπάρες-στέγαστρα ξύλινου φέροντα οργανισμού και ξύλινων πληρώσεων, με εξαίρεση την κουζίνα και τα WC που αποτελούν ανεξάρτητους χώρους συμβατικής κατασκευής από τούβλο, κάτω από το ξύλινο στέγαστρο. Το σπορείο, εξίσου από ξύλο και επενδυμένο με πολυκαρβονικό, είναι προσαρτημένο στην πέργκολα-στοά. Το πωλητήριο και το καφενείο, σαν πιο δημόσιες και στατικές λειτουργίες, έχουν πέτρινο φέροντα οργανισμό και μορφολογικά ακολουθούν τα πρότυπα των πρόχειρων κατασκευών (στάβλοι, καταλύματα, αποθήκες) των αρχών του προηγούμενου αιώνα που συναντάμε στην περιοχή. Μιλάμε δηλαδή για πέτρινα στενόμακρα κουτιά με μικρά ανοίγματα, κυρίως στις μακρές τους πλευρές.

Όλοι οι χώροι της παρέμβασης, εδράζονται σε εδαφόπλακες από σπλισμένο σκυρόδεμα. Παρόλο που αυτό εναντιώνεται στην αρχική πρόθεση για όσο το δυνατόν αναστρέψιμες κατασκευές, οι μπετονένιες εδαφόπλακες ήταν η μόνη ορθή λύση ώστε να επιτυγχάνεται η απαιτούμενη καθαριότητα σε όλους τους χώρους της μονάδας, εσωτερικούς και μη. Οι στέγες των μπαρών έχουν επικάλυψη με φύλλα zinc λόγω της ελαφρότητας του υλικού, της ανακυκλωσιμότητάς του και της βιομηχανικής του αίσθησης. Οι στοές και οι πέργκολες είναι εξίσου από ξύλινο φέροντα οργανισμό και επικάλυψη με φύλλα πολυκαρβονικού, ώστε να προστατεύουν από τη βροχή τα μεταφερόμενα προϊόντα. Το βρόχινο νερό συλλέγεται από τις στέγες των μπαρών σε δεξαμενή που βρίσκεται κάτω από την νότια μπάρα, με πρόσβαση ανάμεσα στην κουζίνα και τα WC.

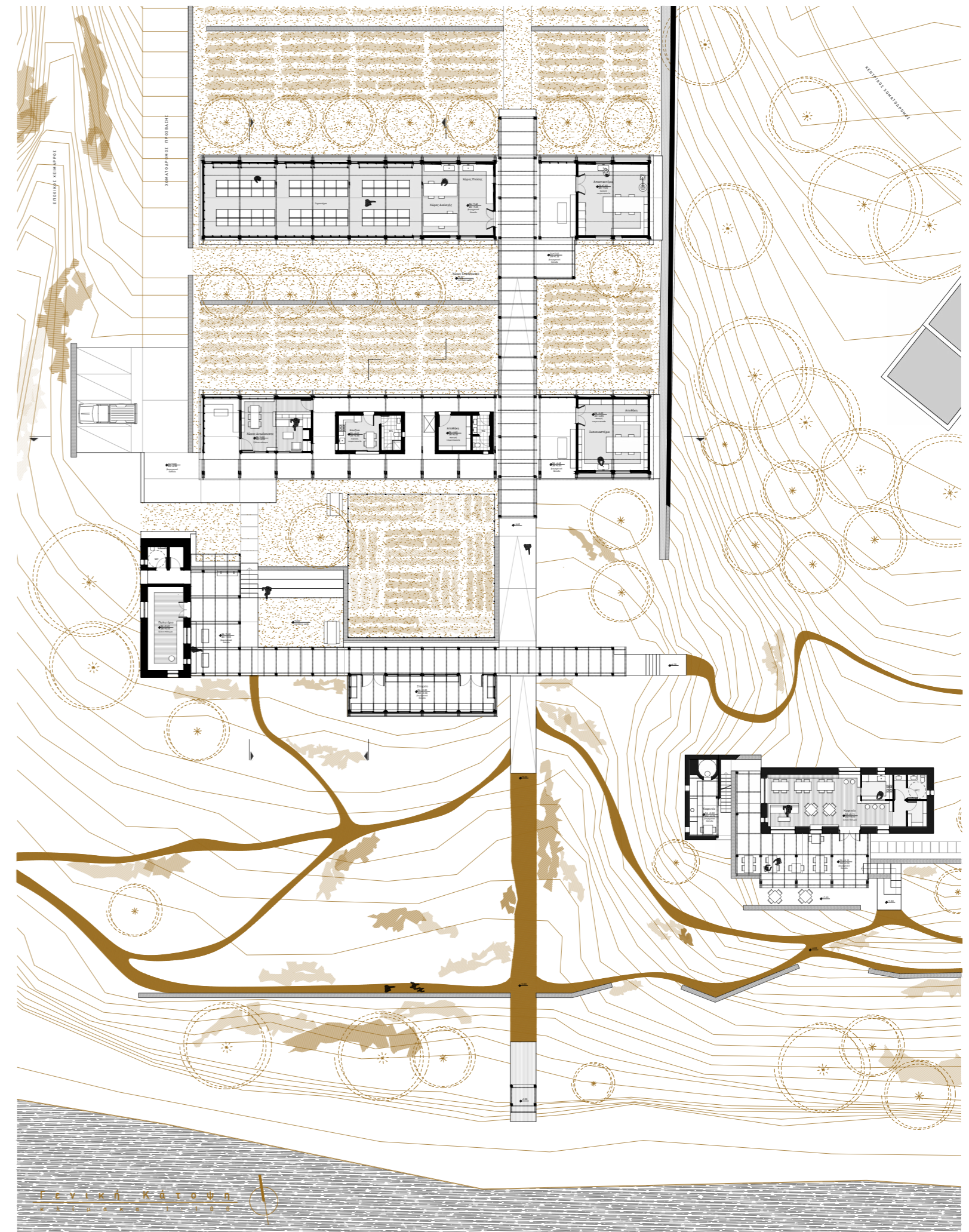

[δείγμα λεπτομέρειας στη γενική κάτοψη]

Στο σχέδιο της γενικής κάτοψης (κλίμακα 1:100) τέμνονται καταλλήλως όλες οι στάθμες. Εκτός του σχεδίου αυτού βρίσκεται η βόρεια μικρή μπάρα που περιέχει τις αποθήκες των μηχανημάτων και των εργαλείων. Κατεβαίνοντας προς τα κάτω, συναντούμε την πρώτη μεγάλη μπάρα που στεγάζει το πρώτο στάδιο της επεξεργασίας των συλλεγμένων βοτάνων, δηλαδή τους χώρους της διαλογής/κοπής/πλύσης και της ξήρανσης (ενιαίος μεγάλος χώρος εργαστηριακού τύπου με πάγκους εργασίας, νεροχύτες, ράφια και τα τελάρα της ξήρανσης) και τον χώρο του αποστακτηρίου (αυτόνομο δωμάτιο με τις απαραίτητες προδιαγραφές). Νοτιότερα, με υψομετρική διαφορά 1.5m, συναντάμε την δεύτερη μεγάλη μπάρα που στεγάζει τον κεντρικό χώρο συσκευασίας και αποθήκευσης των τελικών προϊόντων, τους χώρους διημέρευσης των εργαζομένων και κάποιους βοηθητικούς χώρους αποθήκευσης και WC. Αυτή η μπάρα στεγάζει και ημιυπαίθριο διάδρομο κίνησης στην νότια πλευρά της, ο οποίος συνδέει το parking και την είσοδο της μονάδας με τον βασικό άξονα της κίνησης BN, εξυπηρετώντας και τη μεταφορά των συσκευασμένων προϊόντων για φόρτωση. Κάτω από την μπάρα αυτή έχουμε την μικρή πλατεία της μονάδας και τον επισκέψιμο δειγματολογικό βοτανικό κήπο. Νοτιότερα, με υψομετρική διαφορά 1.5m, έχουμε την ακόμα πιο δημόσια στάθμη, αυτή του πωλητηρίου, των κερκίδων και του σπορείου, μαζί με την στοά στον άξονα χ. Το σπορείο και η στοά λειτουργούν σαν όριο/φίλτρο μεταξύ μονάδας και φυσικού τοπίου προς τη θάλασσα, ενώ αποτελούν και ένα ίσως διαμήκες κατώφλι. Το καφενείο βρίσκεται σκαρφαλωμένο στο ανατολικό πρανές, αισθητά ψηλότερα από την υπόλοιπη παρέμβαση. Δίπλα του και σε χαμηλότερη στάθμη, υπάρχει υπαίθριος ξυλόφουρνος σχετικά μεγάλων διαστάσεων για ψωμί κ.α.

Ανάμεσα στις 3 μπάρες έχουμε οργανωμένη καλλιέργεια βοτάνων καθώς και μερικές δεντροστοιχιές οπωροφόρων. Θεωρούμε πως η μικρή καλλιέργεια μεταξύ των δύο μεγάλων μπαρών είναι σχετικά ορατή από το ευρύ κοινό και επισκέψιμη από τους περιπατητές δυναμικά. Άρα μπορεί να λειτουργεί εξίσου σαν δειγματολογικός κήπος. Οι δύο αυτές μπάρες ενώνονται με την κεντρική κάθετη κίνηση η οποία είναι στεγασμένη με ανεξάρτητη πέργκολα, για την αναγκαία προστασία των μεταφερόμενων προϊόντων από τη βροχή.

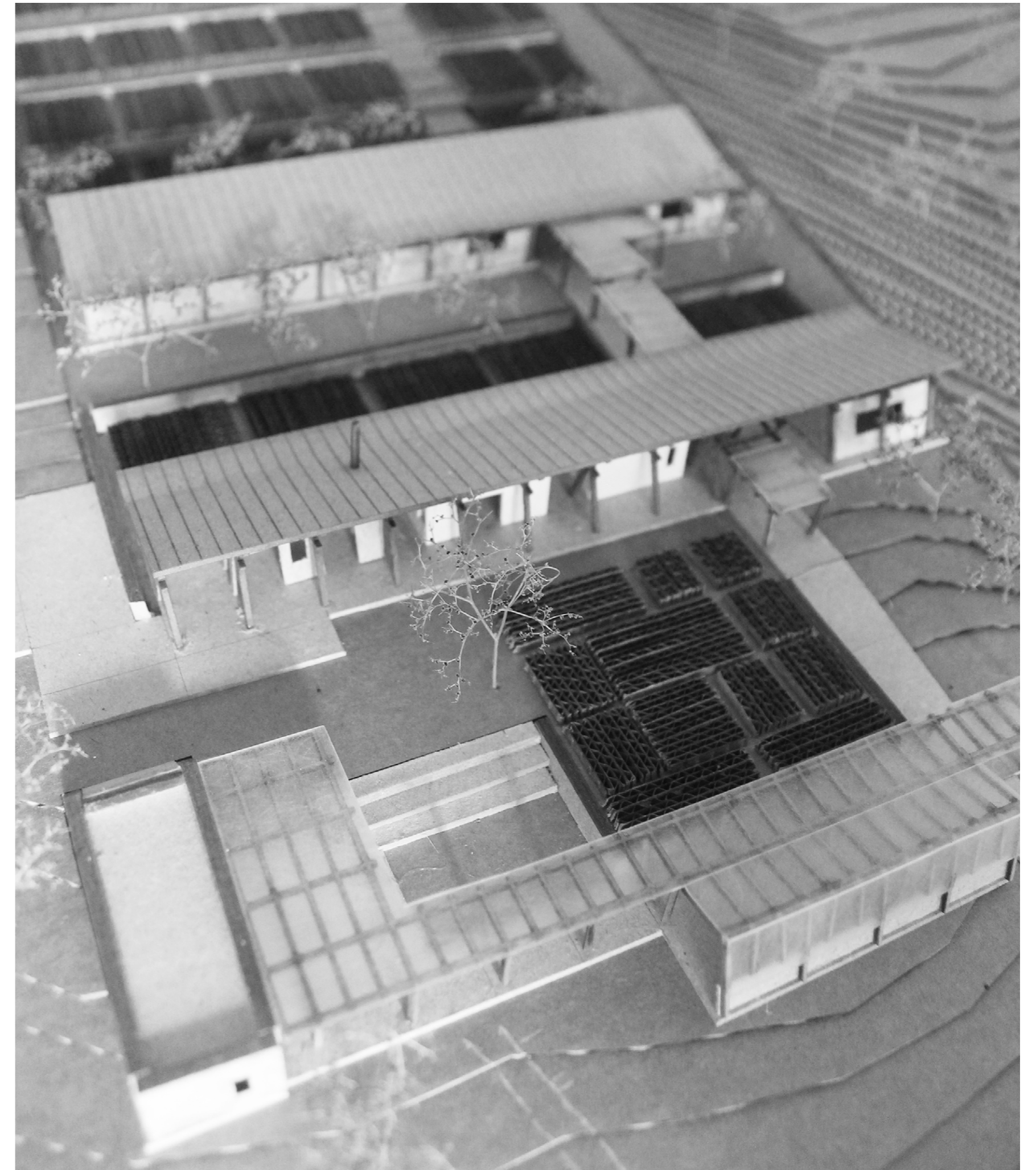
Οι μεγάλες όψεις των στεγαστρων προέκυψαν κυρίως από τις απαιτήσεις για επαρκή αερισμό και περιορισμένο ηλιασμό. Έτσι, οργανώθηκαν με φεγγίτες και στις δύο πλευρές κάθε στεγαστρου. Όπου ήταν αναγκαίο (νεροχύτες, πάγκοι εργασίας κλπ) δημιουργήθηκαν επιπλέον ανοίγματα, αλλού τετραγωνικά και αλλού πιο στενά, ανοιγόμενα και μη. Η σχέση μεταξύ ανοιγμάτων και πληρώσεων στις όψεις οριοθετείται από τα ξύλινα δοκαράκια/σενάζ.

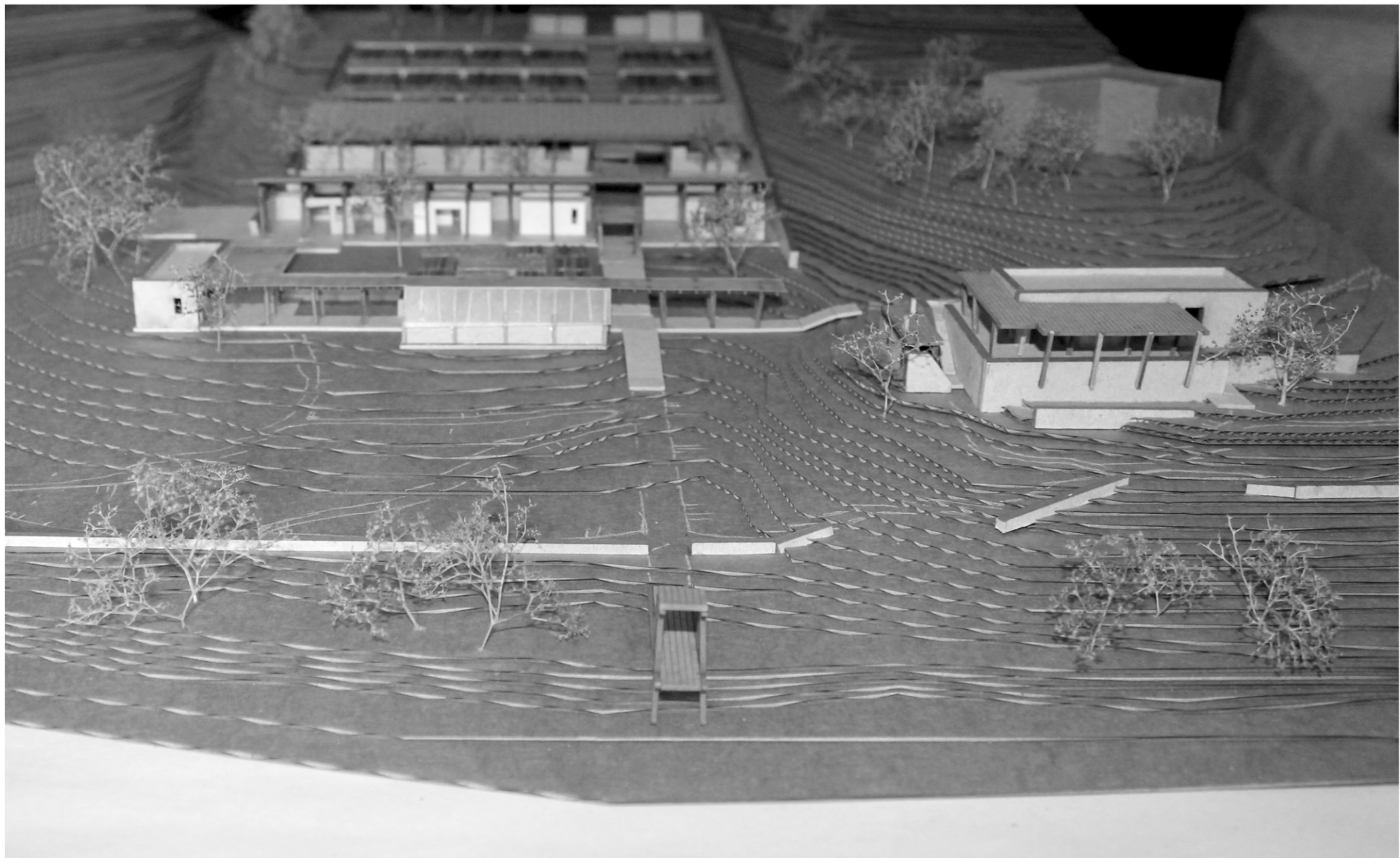

Νότια Όψη | Ξηραντήριο και Αποστακτήριο
Βόρεια Όψη | κλίμακα 1:100

Διοίκηση και Συσκευαστήριο | Νότια Όψη
κλίμακα 1:100 | Βόρεια Όψη

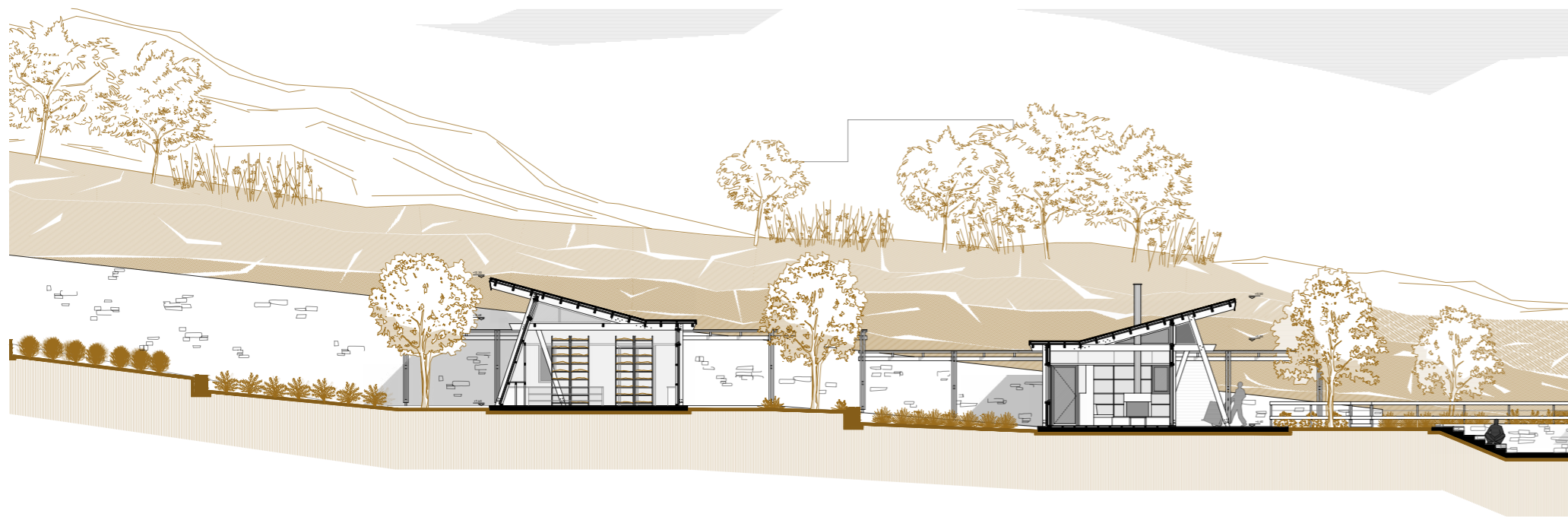

Νότια Όψη | άποψη από τη θάλασσα
κ λ ί μ α κ α 1 : 1 0 0

νατολική Οψομμή
λίμνη 1:50

Το γενικό σχήμα των 2 μεγάλων στεγάστρων στην τομή τους, προέκυψε κυρίως από τις βιοκλιματικές και λειτουργικές ανάγκες του καθενός. Οι χώροι στο νότιο στέγαστρο, ως χώροι διημέρευσης ως επί το πλείστον, έπρεπε να εκμεταλλεύονται το φως του ήλιου όλο το χρόνο και να προστατεύονται όσο το δυνατόν από το βορρά. Ακόμα ήταν αναγκαία η δημιουργία δυο ημιυπαίθριων διαδρόμων κατά μήκος του στεγάστρου αυτού. Ο νότιος διάδρομος (πιο ορατός και δημόσιος) εξυπηρετεί τη σύνδεση του parking με το Συσκευαστήριο για την μεταφορά προϊόντων, ενώ ο βόρειος (πιο ιδιωτικός) εξυπηρετεί τις καθημερινές κινήσεις των εργαζομένων μεταξύ των χώρων εργασίας και ανάπαυλας-καθαριότητας. Εξαιτίας αυτών των διαδρόμων και των αναγκών για σωστό ηλιασμό και αερισμό, προέκυψε σταδιακά η μορφή της στέγασης, με το σπάσιμο στο 1/3 περίπου του πλάτους της. Το βόρειο στέγαστρο αντίθετα (ξηραντήριο και αποστακτήριο) έχει ανάγκη τον μεγαλύτερο δυνατό αερισμό και την μεγαλύτερη δυνατή προστασία από τον ήλιο, όλο το χρόνο. Δηλαδή το άνοιγμα προς το βορρά και την προστασία από το νότο. Τα δύο αυτά στέγαστρα λοιπόν θα μπορούσαν να λειτουργήσουν καθρηπτικά μεταξύ τους σε τομή. Η μορφολογική αυτή πρόταση δημιουργεί έναν χώρο μεταξύ

των δύο στεγάστρων, τα οποία μάλιστα βρίσκονται και σε μικρή υψομετρική διαφορά 0.8m. Ο χώρος αυτός έχει ένα μεταβατικό ύψος ως προς την παραγωγική διαδικασία. Περιέχει καλλιέργεια βοτάνων και δεντροστοιχία οπωροφόρων, ενώ επίσης με χωματόδρομο κατά μήκος της νότιας πλευράς του επάνω στεγάστρου εξυπηρετείται η εκφόρτωση της συλλεγμένης πρώτης ύλης προς τον χώρο της διαλογής. Η μεταβατικότητα του ενδιάμεσου αυτού χώρου ενισχύεται από τη στοά που ενώνει τα δύο στέγαστρα εγκάρσια.

Η τομή του σπορείου ήρθε σαν μια παράφραση/απλούστευση της τομής των στεγάστρων, σε μια προσπάθεια να οριοθετηθεί και να τονιστεί ο δειγματολογικός βοτανικός κήπος απέναντί του. Στο τέλος του μεγάλου άξονα πεζής κίνησης ΒΝ, μεταξύ μονοπατιού και θάλασσας, υπάρχει σημείο στάσης-θέας. Μορφολογικά, το μικρό αυτό στέγαστρο προέκυψε σαν παράφραση των μεγάλων στεγάστρων της μονάδας. Η δομή αυτή χρησιμοποιήθηκε και στα στέγαστρα του αρχαιολογικού χώρου, ενώ δυναμικά προτείνεται η εφαρμογή της και σε άλλα ενδιαφέροντα σημεία του μονοπατιού, χωρίς βέβαια να καταχράζεται την αυθύπαρκτη ομορφιά του τοπίου.

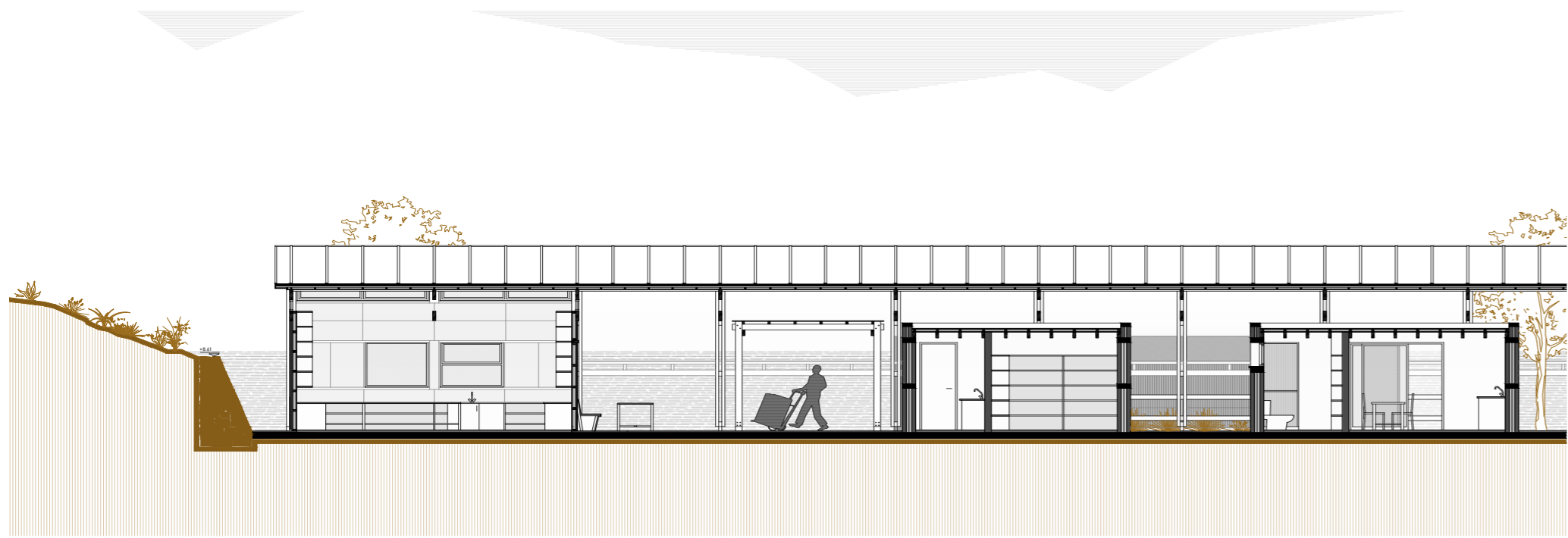

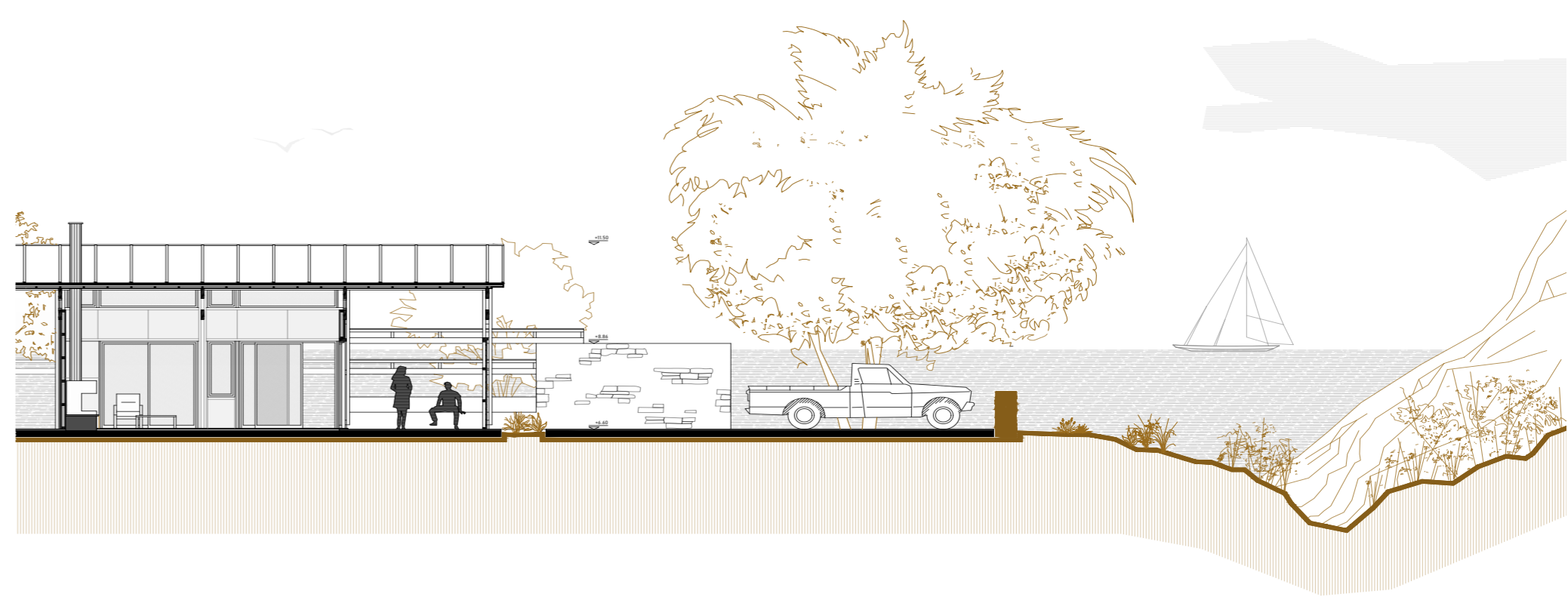
Δυτική Οψομένη
κλίμακα 1:50

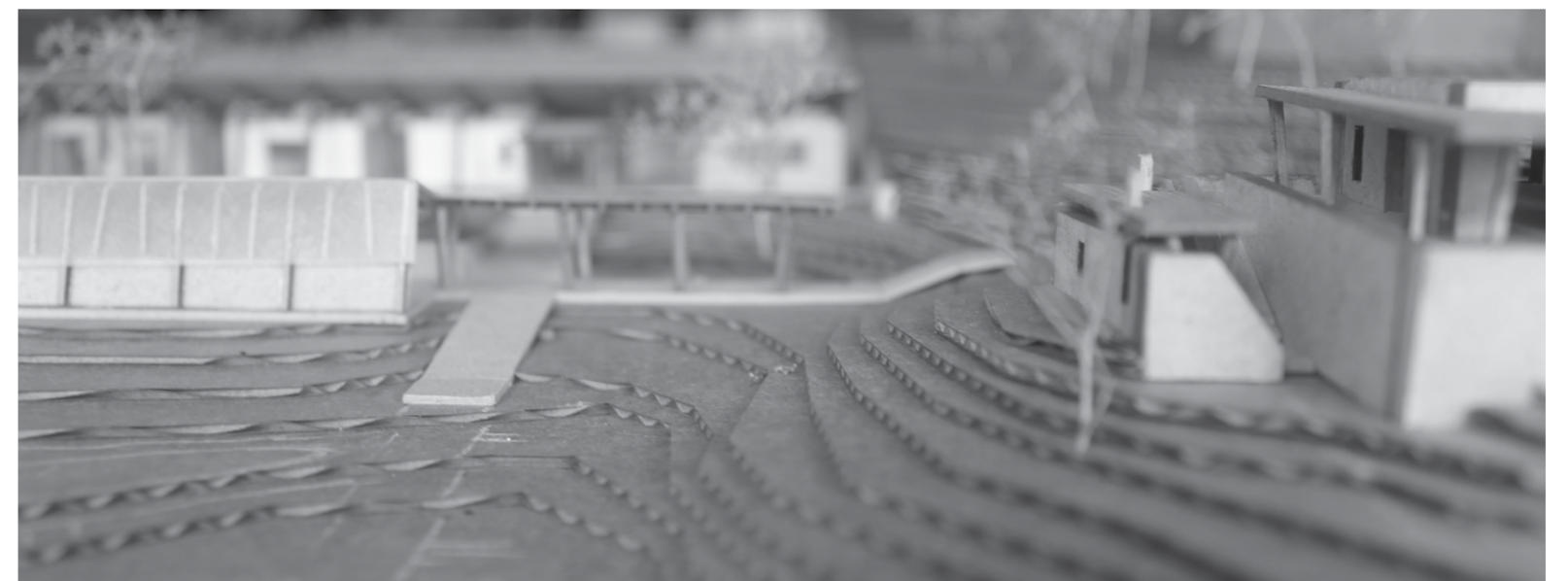
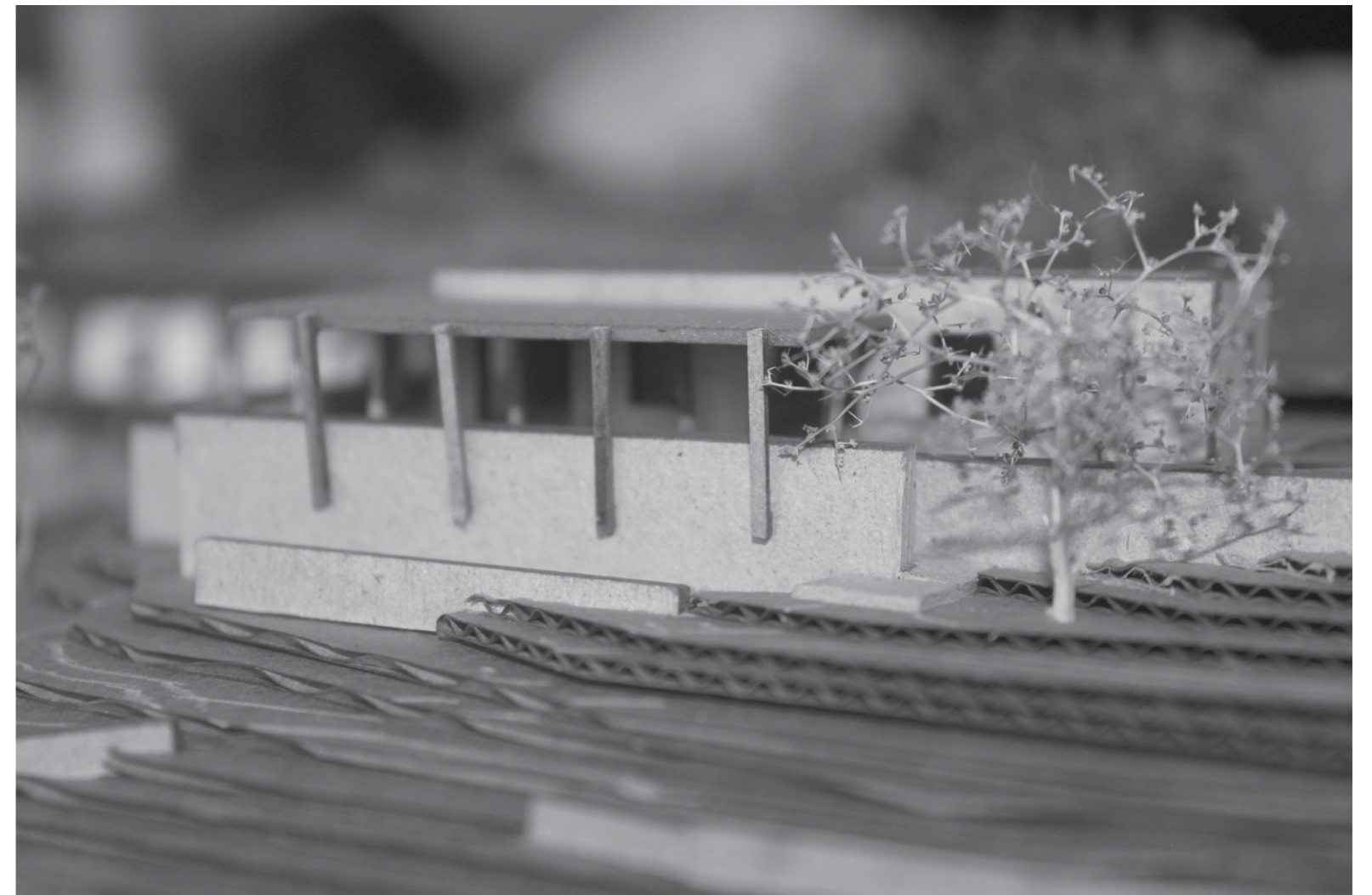
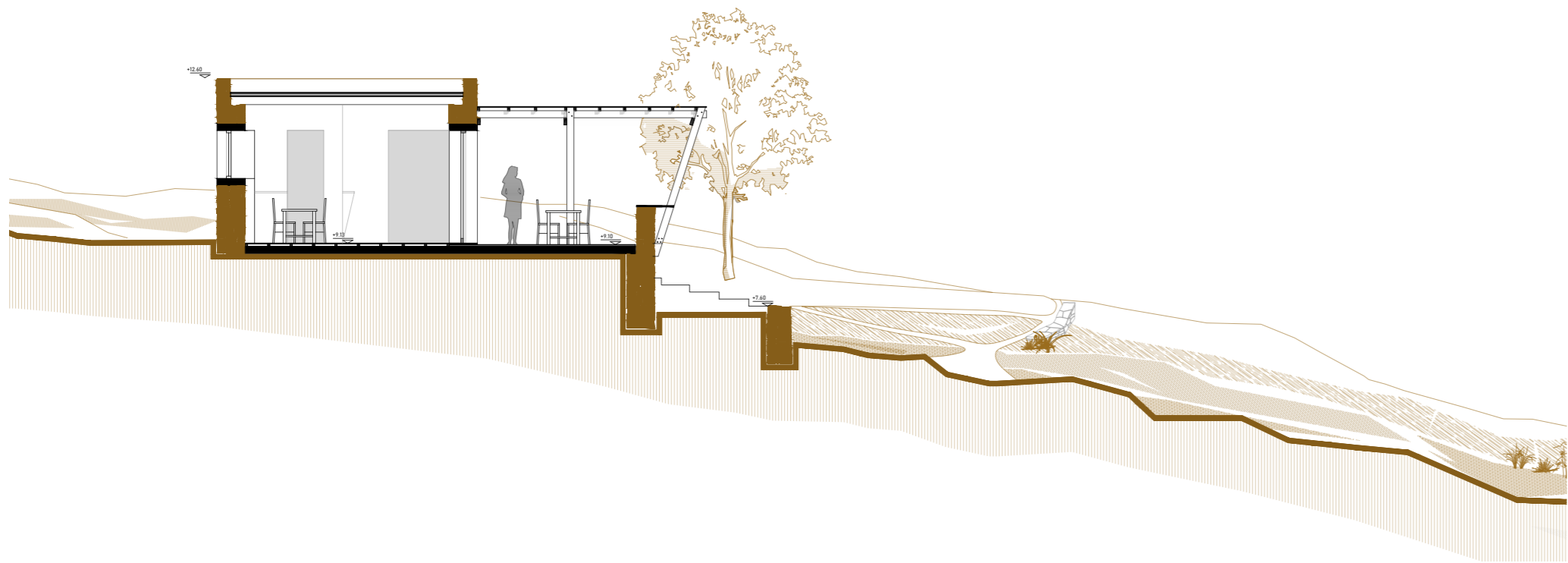
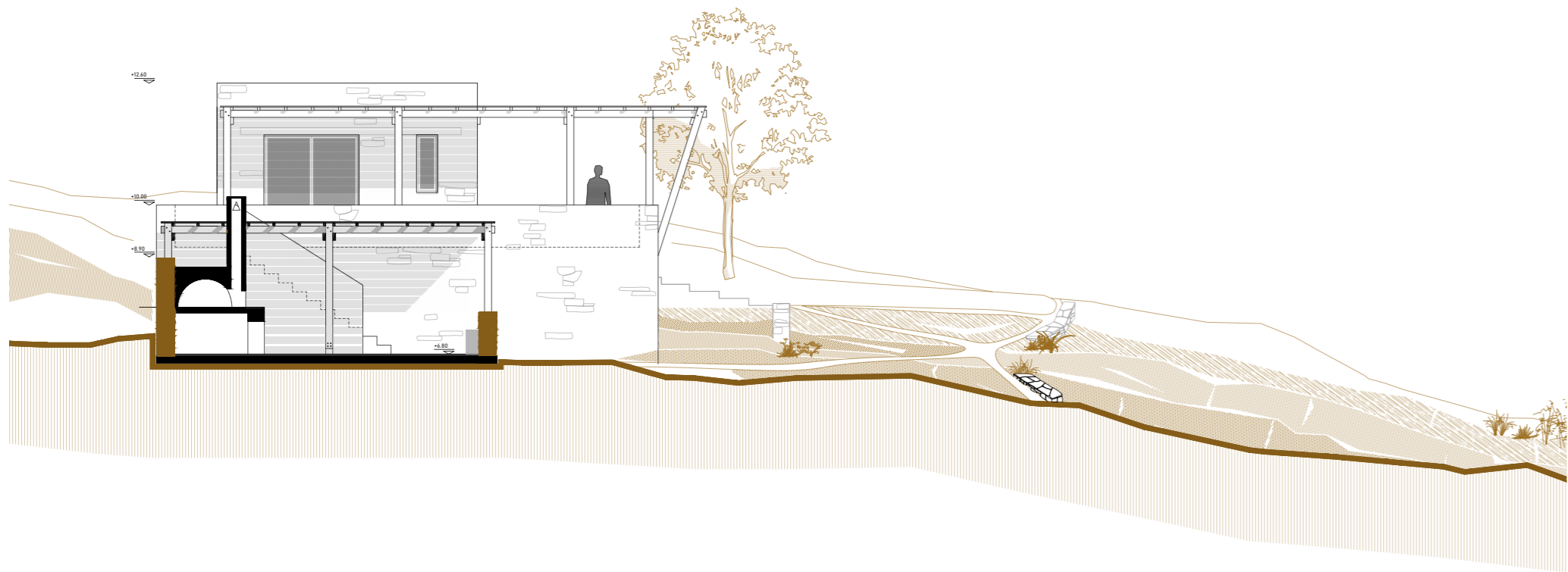

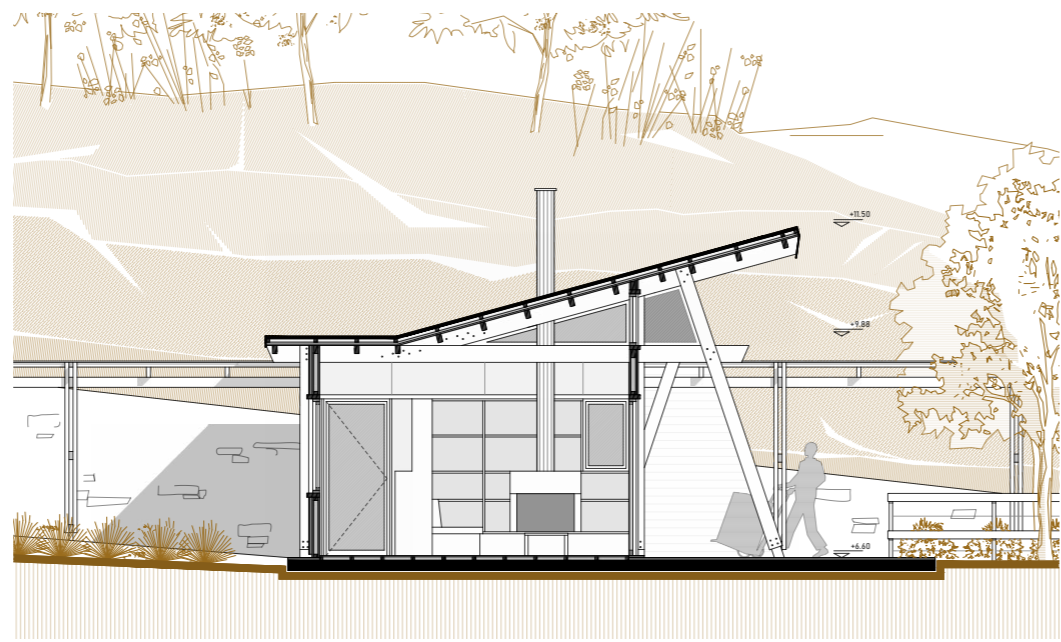
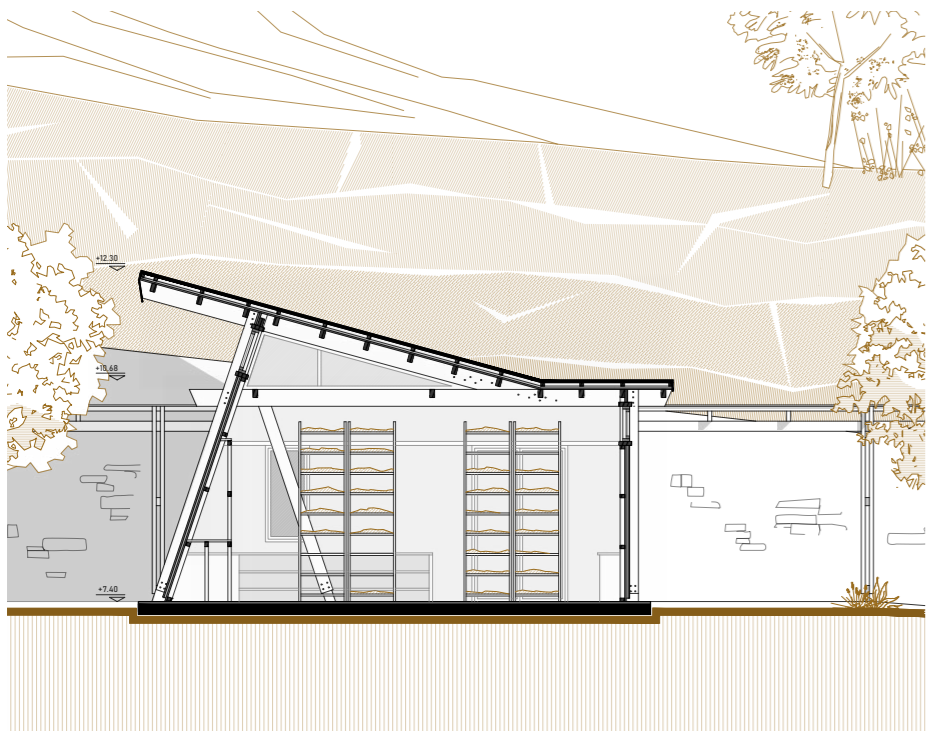

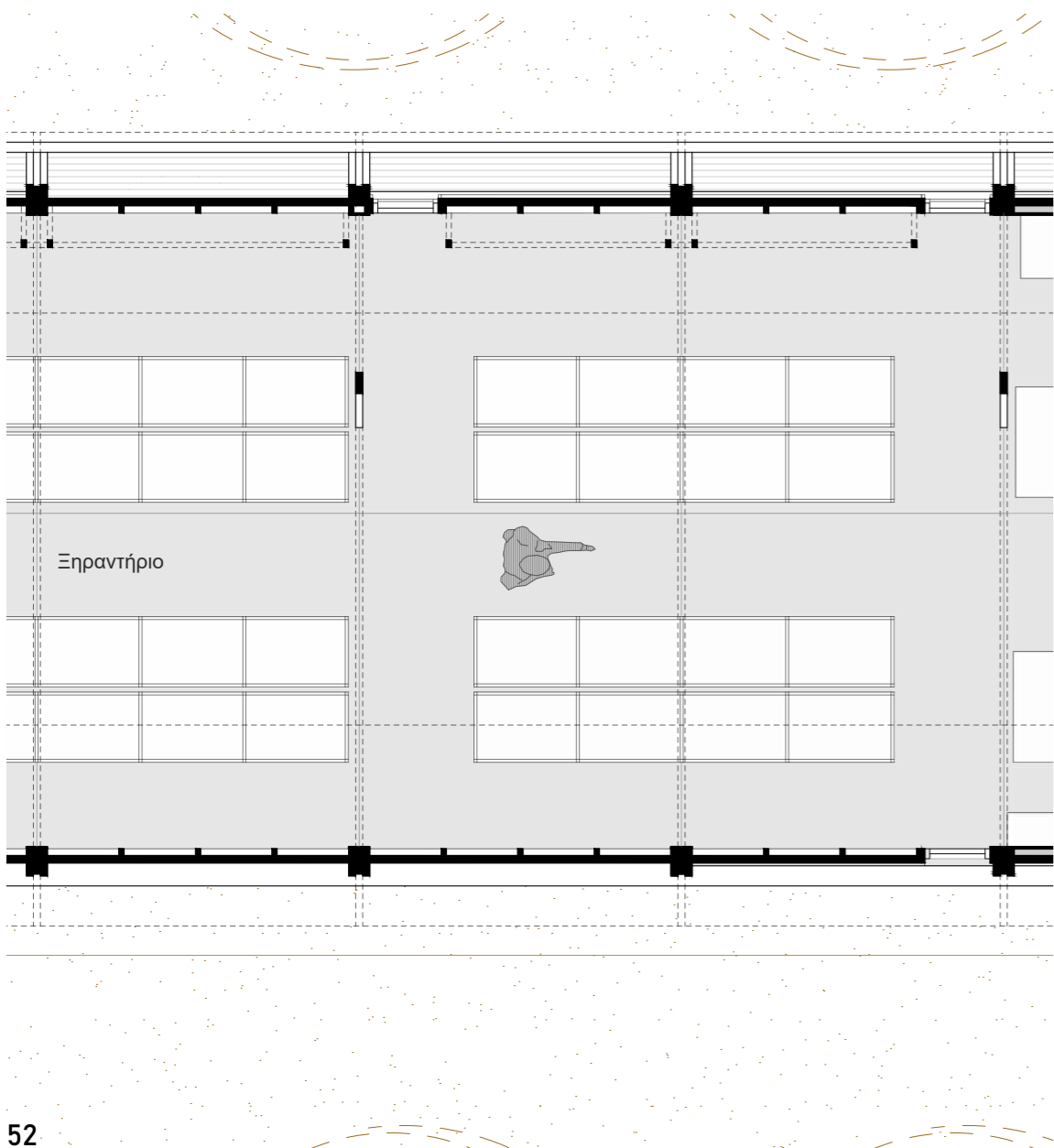
Διαμήκης Τομή | Συσκευαστήριο και Διοίκηση
κ λ ί μ α κ α 1 : 5 0

[αποσπάσματα των τελικών σχεδίων στην κλίμακα 1:50]

Η. ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΗ ΕΠΙΛΥΣΗ

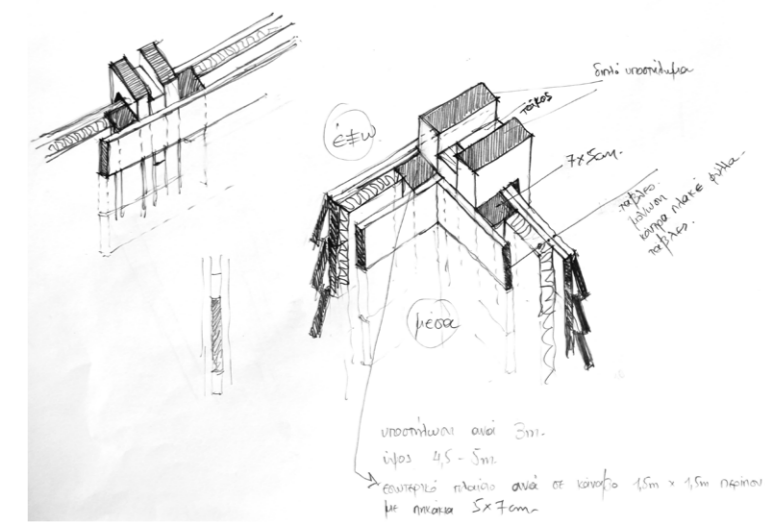
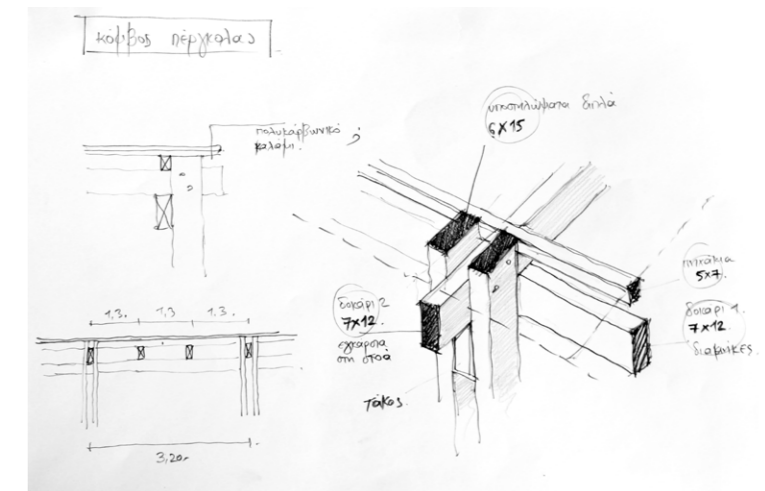
Η βασική συνθετική δομή που ακολουθήθηκε στους ξύλινους φέροντες οργανισμούς είναι τα διπλά υποστυλώματα και τα μονά δοκάρια, με βασική συνδεσμολογία με μπουλόνια αλλά και κάποιες λάμμες σε σημεία.

Θεωρούμε ως βασική οικοδομική μονάδα την εικονιζόμενη ξύλινη κατασκευή Πι με τα διπλά υποστυλώματα (8x20cm το κάθε ένα με κενό 8cm και τάκκους 8x15cm), το οριζόντιο μονό πρωτεύον δοκάρι (8x24cm) και το λοξό δευτερεύον (8x24cm). Δημιουργείται δηλαδή εκεί ένας τριγωνισμός που επιτυγχάνει την αναγκαία ακαμψία. Οι μονάδες αυτές συνδέονται μεταξύ τους με δοκίδες (6x12cm) ανά 45cm περίπου, οι οποίες εισχωρούν σε εγκοπές και καρφώνονται πάνω στα δοκάρια. Πάνω σε αυτό το σύστημα και κάθετα στις δοκίδες, καρφώνονται πηχάκια (5x5cm) πάνω στα οποία απλώνονται τα φύλλα της υγραμόνωσης. Σε αυτό το σύστημα καρφώνονται ως τελική επικάλυψη τα φύλλα zinc με την εσωτερική τους θερμομόνωση. Η συνολική ακαμψία των στεγαστρών επιτυγχάνεται μέσω των πληρώσεων στους άξονες χ,ψ. Όπου αυτές δεν επαρκούν, τοποθετείται λοξό υποστυλόμετρο στον άξονα ψ, που σύνδεεται με εσωτερική λάμμη με το οριζόντιο δοκάρι, δημιουργώντας ένα σχεδόν ισοσκελές τρίγωνο σε εγκάρσια τομή, άλλοτε ενισχύοντας τον υπαίθριο άξονα κίνησης κατά μήκος των στεγαστρών και άλλοτε λειτουργώντας συνθετικά στους εσωτερικούς χώρους.

Οι πληρώσεις είναι ξύλινες στο σύνολό τους, όμως διακρίνονται σε διάφορες παραλλαγές ανάλογα με τον χώρο που περικλείουν (αν χρειάζεται ή όχι θερμομόνωση) και το αν είναι ήδη προστατευμένες ή όχι από τη βροχή. Έτσι, στον γενικό τύπο έχουμε από έξω προς τα μέσα: φύλλα κόντρα πλακέ θαλάσσης 2cm / θερμομόνωση 5cm και ορθοστάτες 5x7cm / φύλλα κόντρα πλακέ θαλάσσης 2cm / μεταλλικά πηχάκια 3x3cm πάνω στα οποία καρφώνονται τα φύλλα υγραμόνωσης / οριζόντιες τάβλες ραμποτέ 2x12cm για τελική εξωτερική επικάλυψη.

Τα κουφώματα είναι ξύλινα, άλλοτε ανοιγόμενα (ανακλινόμενα κυρίως) και άλλοτε σταθερά. Επάνω και κάτω οριοθετούνται από ξύλινα δοκάρια/σενάζ (6x19cm) που λειτουργούν οργανωτικά στις όψεις, αλλά και δομικά στις πληρώσεις.

Τα υποστυλώματα πακτώνονται στο έδαφος με διπλές εσωτερικές λάμμες/γωνιές, κλειστού ή ανοιχτού τύπου, ανάλογα με το αν το υποστυλόμετρο ορίζει εσωτερικό χώρο.

[δείγματα της οικοδομικής διερεύνησης]

Βιβλιογραφία | 10

- Αρωματικά Φυτά. Ηλίας Κάλφας. Εκδ. Αμερικάνικης Γεωργικής Σχολής. 2018
- Πρακτικός οδηγός πρωτογενούς τομέα: Αρωματικά φαρμακευτικά φυτά- νέες καλλιέργειες. Ιωάννης Ζελοβίτης. Εκδ. ΤΕΙ Ηπείρου. 2015
- Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Μεσσαράς. Τεχνική Έκθεση Γιώργου Πετράκη. 2016
- Τοπικό Πρόγραμμα CLLD – Leader Μεσσαράς 2014-2020. Έκθεση Αναπτυξιακής Ηρακλείου. 2013
- Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αχαρνών-Αστερουσίων 2015-2019. Έκθεση Δήμου Αχαρνών-Αστερουσίων. 2015
- Λεβήνα- Η αρχαία Λεβήνα και το Ιερό του Ασκληπιού. Δέσποινα Χατζή-Βαλλιάνου. Εκδόσεις Υπουργείου Πολιτισμού. 1989
- Λέντας και οι γύρω διαδρομές. Χρυσόστομος Στεφανάκης. Αυτοέκδοση. 2010
- Οδηγός οικότουρισμού σε περιοχές του Δικτύου NATURA 2000 στην Κρήτη. Γιώργος Πετράκης. Εκδόσεις Μουσείου Φυσικής Ιστορίας Κρήτης και Πανεπιστημίου Κρήτης. 2015

ευχαριστώ,
την οικογένειά μου
για τη στήριξη και την εμπειρία
τους καθηγητές μου
Τάση Παπαϊωάννου
και Ελευθερία Τσακανίκα
τον Κωστή Μανιδάκη, αγρότη και γεωλόγο
την Ιωάννα Σερπετσιδάκη, αρχαιολόγο
το Γιώργη Πετράκη, αρχιτέκτονα και ορειβάτη
και τις
Γρηγορία, Εύα, Λίνα,
Μαριάννα, Ντιάνα
και Χαρά
για τη βοήθεια και τα υπόλοιπα